

240. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard

2009. április

Nemzetközi könyvvizsgálati standard

**A könyvvizsgáló csalással összefüggő
felelőssége a pénzügyi kimutatások
könyvvizsgálatánál**

**International Federation
of Accountants**

Nemzetközi Könyvvizsgálati és Bizonyosságot Nyújtó Szolgáltatási Standardok Testület
Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetsége
545 Fifth Avenue, 14th Floor
New York, New York 10017 USA

A jelen 240. témaszámú, „A könyvvizsgáló csalással összefüggő felelőssége a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatánál” című nemzetközi könyvvizsgálati standardot a Nemzetközi Könyvvizsgálati és Bizonyosságot Nyújtó Szolgáltatási Standardok Testület (IAASB) készítette, amely a Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetségének (IFAC) független standardalkotó szervezete. Az IAASB célja a közérdeket szolgálni azáltal, hogy magas színvonalú könyvvizsgálati és bizonyosságot nyújtó szolgáltatási standardokat hoz létre és elősegíti a nemzetközi és a nemzeti standardok konvergenciáját, így módon javítva a gyakorlat minőségét és növelve egységességét világszerte, erősítve továbbá a közvélemény bizalmát a globális könyvvizsgálati és bizonyosságot nyújtó szolgáltatást végző szakma iránt.

A kiadvány ingyenesen letölthető az IFAC honlapjáról: <http://www.ifac.org>. A jóváhagyott szöveget angolul adták ki.

Az IFAC küldetése a közérdek szolgálata, a könyvvizsgálói szakma globális erősítése és az erős nemzetközi gazdaságok fejlődéséhez való hozzájárulás azáltal, hogy magas színvonalú szakmai standardokat hoz létre és elősegíti azok betartását, előmozdítja az ilyen standardok nemzetközi konvergenciáját és véleményt nyilvánít olyan közérdekű kérdésekben, ahol a szakma szakértelme leginkább releváns.

Copyright © 2009. április, Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetsége (IFAC). Minden jog fenntartva. Jelen kiadványról másolat készítése engedélyezett, ha a másolatok tanórákon történő vagy személyes felhasználás célját szolgálják, és azokat nem értékesítik vagy terjesztik, továbbá, ha mindegyik másolat tartalmazza a következő feliratot: „*Copyright © 2009. április, Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetsége (IFAC). Minden jog fenntartva. A felhasználást az IFAC engedélyezte. A dokumentum sokszorosítására, tárolására vagy továbbadására vonatkozó engedélyért lépjen kapcsolatba a permissions@ifac.org címmel.*” Máskülönben a jelen dokumentum sokszorosítása, tárolása, átadása vagy más hasonló felhasználása csak az IFAC írásbeli engedélyének birtokában lehetséges, kivéve a törvény által engedélyezett eseteket. További információk: permissions@ifac.org.

ISBN: 978-1-60815-002-1

240. TÉMASZÁMÚ NEMZETKÖZI KÖNYVVIZSGÁLATI STANDARD

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

(Hatályos a 2009. december 15-én vagy azt követően kezdődő időszakokra
vonatkozó pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatára.)

TARTALOM

Bekezdés

Bevezetés

A jelen nemzetközi könyvvizsgálati standard hatóköre	1
A család jellemzői	2–3
Csalás megelőzésével és feltárásával kapcsolatos felelősség	4–8
Hatálybalépés napja	9
Célok	10
Fogalmak	11
Követelmények	
Szakmai szkepticizmus	12–14
A megbízásért felelős munkacsoport megbeszélése	15
Kockázatbecslési eljárások és kapcsolódó tevékenységek	16–24
Csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és becslése	25–27
Válaszok a csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázataira	28–33
A könyvvizsgálati bizonyíték értékelése	34–37
Ha a könyvvizsgáló nem tudja folytatni a megbízást	38
Írásbeli nyilatkozatok	39
Kommunikáció a vezetés felé és az irányítással megbízott személyekkel ..	40–42
Kommunikáció a szabályozó és a végrehajtó szervek felé	43
Dokumentálás	44–47

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

Alkalmazási és egyéb magyarázó anyagok

A család jellemzői	A1–A6
Szakmai szkepticizmus	A7–A9
A megbízásért felelős munkacsoport megbeszélése	A10–A11
Kockázatbecslési eljárások és kapcsolódó tevékenységek	A12–A27
Csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és felmérése	A28–A32
Válaszok a csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázataira	A33–A48
A könyvvizsgálati bizonyíték értékelése	A49–A53
Ha a könyvvizsgáló nem tudja folytatni a megbízást	A54–A57
Írásbeli nyilatkozatok	A58–A59
Kommunikáció a vezetés felé és az irányítással megbízott személyekkel ..	A60–A64
Kommunikáció a szabályozó és a végrehajtó szervek felé	A65–A67
1. sz. függelék: Példák csalási kockázati tényezőkre	
2. sz. függelék: Példák a csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatainak kezelését célzó lehetséges könyvvizsgálati eljárásokra	
3. sz. függelék: Példák csalás lehetőségét jelző körülményekre	

A 240. témaszámú, „A könyvvizsgáló csalással összefüggő felelőssége a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatánál” című nemzetközi könyvvizsgálati standard a 200. témaszámú, „A független könyvvizsgáló átfogó céljai és a könyvvizsgálatnak a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal összhangban történő végrehajtása” című nemzetközi könyvvizsgálati standarddal együtt értelmezendő.

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

Bevezetés

A jelen nemzetközi könyvvizsgálati standard hatóköre

1. A jelen nemzetközi könyvvizsgálati standard a könyvvizsgáló csalással összefüggő felelősségével foglalkozik a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálata során. Konkrétan azt fejt ki, hogyan alkalmazandók a 315. témaszámú¹ és a 330. témaszámú² nemzetközi könyvvizsgálati standardok a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázataival kapcsolatban.

A csalás jellemzői

2. A hibás állítások a pénzügyi kimutatásokban származhatnak csalásból vagy hibából. A csalás és a hiba közötti megkülönböztető tényező az, hogy a kérdéses cselekedet, amelynek eredményeképpen hibás állítás kerül a pénzügyi kimutatásokba, szándékos vagy nem szándékos.
3. Bár a csalás egy tág jogi fogalom, a nemzetközi könyvvizsgálati standardok szempontjából a könyvvizsgáló azokkal a csalásokkal foglalkozik, amelyek lényeges hibás állításhoz vezetnek a pénzügyi kimutatásokban. A szándékos hibás állítások két típusa releváns a könyvvizsgáló szempontjából: a beszámolóképzés során elkövetett csalásból eredő hibás állítások és az eszközök elsikkasztásából származó hibás állítások. Jóllehet a könyvvizsgáló gyaníthatja vagy –ritka esetekben – felismerheti a csalás megtörténtét, a könyvvizsgáló jogilag nem minősíti azt, hogy ténylegesen csalás történt-e. (Hiv.: A1–A6. bekezdés.)

Csalás megelőzésével és feltárásával kapcsolatos felelősség

4. A csalás megelőzése és feltárása elsődlegesen egyaránt a gazdálkodó egység irányításával megbízott személyek és a vezetés felelőssége. Fontos, hogy a vezetés – az irányítással megbízott személyek felügyelete alatt – nagy hangsúlyt helyezzen a csalás megelőzésére, ami csökkentheti a csalás előfordulásának lehetőségét, valamint az elrettentésre, ami meggyőzheti az egyéneket, hogy ne kövessenek el csalást tekintettel a feltárás és büntetés valószínűségére. Ez magában foglalja a becsületesség és etikus viselkedés kultúrájának létrehozása iránti elkötelezettséget, amelyet megerősíthet az irányítással megbízott személyek által gyakorolt aktív felügyelet. Az irányítással megbízott személyek általi felügyelet magában foglalja a

¹ 315. témaszámú, „A lényeges hibás állítás kockázatának azonosítása és felmérése a gazdálkodó egység és környezetének megismerésén keresztül” című nemzetközi könyvvizsgálati standard

² 330. témaszámú, „A könyvvizsgáló válaszai a becsült kockázatokra” című nemzetközi könyvvizsgálati standard

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

kontrollok felülírása, valamint a pénzügyi beszámolási folyamat olyan más nem helyénvaló befolyásolása lehetőségének a mérlegelését, mint például a vezetés erőfeszítései az eredmény menedzselésére annak érdekében, hogy befolyásolják a gazdálkodó egység teljesítményének és jövedelmezőségének elemzők általi megítélését.

A könyvvizsgáló felelőssége

5. A nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal összhangban lévő könyvvizsgálatot végző könyvvizsgáló felelős azért, hogy kellő bizonyosságot szerezzen arra vonatkozóan, hogy egészében véve a pénzügyi kimutatások nem tartalmaznak akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állítást. A könyvvizsgálat eredendő korlátai miatt fennáll annak az elkerülhetetlen kockázata, hogy lehet, hogy a pénzügyi kimutatásokban szereplő néhány lényeges hibás állítást nem tárnak fel, még akkor sem, ha a könyvvizsgálatot megfelelően tervezték meg és hajtották végre a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal összhangban.³
6. Amint az a 200. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standardban szerepel,⁴ az eredendő korlátok lehetséges hatásai különösen jelentősek a csalásból eredő hibás állítások esetében. A csalásból eredő lényeges hibás állítás fel nem tárásának kockázata nagyobb, mint a hibából eredő lényeges hibás állítások fel nem tárásának kockázata. Ez azért van így, mert a csalás magában foglalhat kifinomult és gondosan kidolgozott, a csalás elfedésére szolgáló terveket is (pl. hamisítást, az ügyletek rögzítésének szándékos elmulasztását vagy a könyvvizsgáló felé tett szándékosan téves nyilatkozatokat). Még nehezebb lehet az elfedésre irányuló kísérletek feltárása, ha azok összejátszással párosulnak. Az összejátszás miatt a könyvvizsgáló adott esetben úgy vélheti, hogy a könyvvizsgálati bizonyíték meggyőző, holott az valójában hamis. A könyvvizsgálónak a csalás feltárására irányuló képessége olyan tényezőktől függ, mint az elkövető ügyessége, a manipuláció gyakorisága és mértéke, az összejátszás mértéke, az egyes manipulált összegek relatív nagysága és az érintett személyek beosztási szintje. Bár a könyvvizsgáló képes lehet beazonosítani a csalás elkövetésére adódó lehetőségeket, nehéz meghatározni, hogy a megítélést igénylő területeken (pl. számviteli becslések) fennálló hibás állítások csalásból vagy hibából erednek-e.
7. Emellett nagyobb annak a kockázata, hogy a könyvvizsgáló nem tárja fel a vezetés által elkövetett csalásból származó lényeges hibás állítást, mint

³ A 200. témaszámú, „A független könyvvizsgáló átfogó céljai és a könyvvizsgálatnak a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal összhangban történő végrehajtása” című nemzetközi könyvvizsgálati standard A51. bekezdése.

⁴ A 200. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard A51. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

annak, hogy nem tárja fel a munkavállaló által elkövetett csalást, mivel a vezetés gyakran olyan helyzetben van, hogy képes közvetlenül vagy közvetve manipulálni a számviteli nyilvántartásokat, csalási szándékú pénzügyi információt mutatni be, vagy felülírni más, a munkavállalók által elkövetett hasonló csalások megelőzésére kialakított kontroll eljárásokat.

8. A kellő bizonyosság megszerzésekor a könyvvizsgáló felelős azért, hogy fenntartsa a szakmai szkepticizmust a könyvvizsgálat során, figyelembe vegye annak lehetőségét, hogy a vezetés felülírja a kontrollokat, és felismerje azt a tényt, hogy a hiba feltárásában hatékony könyvvizsgálati eljárások a csalás feltárásában lehet, hogy nem hatékonyak. A jelen nemzetközi könyvvizsgálati standard követelményei úgy vannak kialakítva, hogy segítséget nyújtsanak a könyvvizsgálónak a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosításában és felmérésében, valamint az ilyen hibás állítás feltárására szolgáló eljárások megtervezésében.

Hatálybalépés napja

9. A jelen standard a 2009. december 15-én vagy azt követően kezdődő időszakokra vonatkozó pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatára hatályos.

Célok

10. A könyvvizsgáló célja, hogy:
 - (a) azonosítsa és felmérje a pénzügyi kimutatások csalásból eredő lényeges hibás állításainak kockázatait
 - (b) elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezzen a csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatairól a megfelelő válaszok megtervezésén és megvalósításán keresztül, továbbá
 - (c) megfelelően válaszoljon a könyvvizsgálat során azonosított csalásra vagy gyanított csalásra.

Fogalmak

11. A nemzetközi könyvvizsgálati standardok alkalmazásában a következő kifejezéseknek az alábbi jelentésük van:
 - (a) Csalás – a vezetésén, az irányítással megbízott személyeken, a munkavállalókon vagy harmadik feleken belüli egy vagy több személy által szándékosan elkövetett cselekedet, amely együtt jár a méltánytalan vagy illegális előny szerzése céljából alkalmazott megtévesztéssel.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- (b) Csalási kockázati tényezők – olyan események vagy feltételek, amelyek ösztönzést vagy nyomást jeleznek csalás elkövetésére vonatkozóan, vagy alkalmat adnak csalás elkövetésére.

Követelmények

Szakmai szkepticizmus

12. A 200. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban a könyvvizsgálónak fenn kell tartania a szakmai szkepticizmust az egész könyvvizsgálat során, felismerve annak lehetőségét, hogy csalásból eredő lényeges hibás állítás állhat fenn a könyvvizsgálónak a gazdálkodó egység vezetése és az irányítással megbízott személyek őszinteségével és tisztességével kapcsolatos múltbeli tapasztalatai ellenére. (Hiv.: A7–A8. bekezdés.)
13. Ha csak a könyvvizsgálónak nincs oka az ellenkezőjét vélni, akkor a könyvvizsgáló hitelesnek fogadhatja el a nyilvántartásokat és dokumentumokat. Ha a könyvvizsgálat során azonosított feltételek miatt a könyvvizsgáló úgy véli, hogy lehet, hogy egy dokumentum nem hiteles, vagy hogy egy dokumentumban levő feltételeket módosították, de ezt a könyvvizsgálóval nem ismertették, akkor a könyvvizsgálónak tovább kell ezt vizsgálnia. (Hiv.: A9. bekezdés.)
14. Ha a vezetéssel vagy az irányítással megbízott személyekkel készített interjúk során kapott válaszok nincsenek összhangban, akkor a könyvvizsgálónak ki kell vizsgálnia a következetlenségeket.

A megbízásért felelős munkacsoport megbeszélése

15. A 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard előírja, hogy a megbízásért felelős munkacsoport tartson megbeszélést, valamint hogy a megbízásért felelős partner határozza meg, hogy mely tényezőket kell ismertetni a munkacsoportnak a megbeszélésen részt nem vevő tagjaival.⁵ Ezen a megbeszélésen különös hangsúlyt kell helyezni arra, hogy hogyan és hol lehetnek kitéve a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásai a csalásból eredő lényeges hibás állításnak, beleértve azt is, hogy hogyan merülhet fel csalás. A megbeszélésen félre kell tenni a megbízásért felelős munkacsoport tagjainak olyan esetleges vélemét, amely szerint a vezetés és az irányítással megbízott személyek őszinték és tisztességesek. (Hiv.: A10-A11. bekezdés.)

Kockázatbecslési eljárások és kapcsolódó tevékenységek

16. A 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard által előírt, a

⁵ A 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 10. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

gazdálkodó egység és környezetének – beleértve annak belső kontrollját is – megismerését célzó kockázatbecslési eljárások és kapcsolódó tevékenységek végrehajtásakor⁶ a könyvvizsgálónak a 17–24. bekezdésben leírt eljárásokat kell végrehajtania olyan információk megszerzése céljából, amelyeket a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának azonosításához használnak fel.

A vezetés és a gazdálkodó egység egyéb munkatársai

17. A könyvvizsgálónak interjút kell készítenie a vezetéssel:
 - (a) arról, hogy a vezetés hogyan méri fel annak kockázatát, hogy a pénzügyi kimutatások csalás miatt lényeges hibás állításokat tartalmazhatnak, beleértve az ilyen felmérések jellegét, terjedelmét és gyakoriságát (hiv.: A12–A13. bekezdés);
 - (b) a vezetésnek a gazdálkodó egységen belüli csalás kockázatainak azonosítására és kezelésére vonatkozó folyamatairól, beleértve a csalás bármilyen konkrét kockázatait, amelyet a vezetés azonosított, vagy amelyet a tudomására hoztak, vagy azokat az ügyletszabványokat, számlaegyenlegeket vagy közzétételeket, amelyek esetében a csalás kockázata valószínűleg fennáll (hiv.: A14. bekezdés);
 - (c) arról, hogy a vezetés tájékoztatja-e az irányítással megbízott személyeket a gazdálkodó egységen belüli csalás kockázatainak azonosítását és kezelését szolgáló folyamatairól; valamint
 - (d) arról, hogy a vezetés kommunikálja-e a munkavállalók felé az üzleti gyakorlatra és az etikus viselkedésre vonatkozó nézeteit.
18. A könyvvizsgálónak interjút kell készítenie a vezetéssel és szükség szerint a gazdálkodó egység egyéb munkatársaival annak megállapítása céljából, hogy van-e tudomásuk a gazdálkodó egységet érintő bármilyen tényleges, vélt vagy állítólagos csalásról. (Hiv.: A15–A17. bekezdés.)
19. Belső audit funkcióval rendelkező gazdálkodó egységek esetében a könyvvizsgálónak interjút kell készítenie a belső audittal annak megállapítása céljából, hogy van-e tudomásuk a gazdálkodó egységet érintő bármilyen tényleges, vélt vagy állítólagos csalásról, valamint annak érdekében, hogy megismerje a csalás kockázatával kapcsolatos nézeteiket. (Hiv.: A18. bekezdés.)

Az irányítással megbízott személyek

⁶ A 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 5–24. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

20. Kivéve, ha valamennyi irányítással megbízott személy részt vesz a gazdálkodó egység vezetésében,⁷ a könyvvizsgálónak meg kell ismernie, hogy az irányítással megbízott személyek hogyan felügyelik a vezetésnek a gazdálkodó egységen belüli csalás kockázatainak azonosítására és kezelésére vonatkozó folyamatait, valamint a belső kontrollt, amelyet a vezetés az ilyen kockázatok csökkentésére alakított ki. (Hiv.: A19–A21. bekezdés.)
21. Kivéve, ha valamennyi irányítással megbízott személy részt vesz a gazdálkodó egység vezetésében, a könyvvizsgálónak interjút kell készítenie az irányítással megbízott személyekkel annak megállapítása céljából, van-e tudomásuk a gazdálkodó egységet érintő bármilyen tényleges, vélt vagy állítólagos csalásról. Ezeket az interjúkat részben azért készítik, hogy megerősítsék a vezetéssel készített interjúk során kapott válaszokat.

Azonosított szokatlan vagy váratlan kapcsolatok

22. A könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy az elemző eljárások végrehajtása során azonosított szokatlan vagy váratlan kapcsolatok, beleértve a bevételi számlákkal kapcsolatosakat is, jelezhetik-e csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatait.

Egyéb információk

23. A könyvvizsgálónak mérlegelnie kell, hogy a könyvvizsgáló által szerzett egyéb információk csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatait jelzik-e. (Hiv.: A22. bekezdés.)

A csalási kockázati tényezők értékelése

24. A könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy az egyéb kockázatbecslési eljárások és kapcsolódó tevékenységek végrehajtása során szerzett információk azt jelzik-e, hogy jelen van egy vagy több csalási kockázati tényező. Míg a csalási kockázati tényezők lehet, hogy nem szükségszerűen jelzik csalás létezését, gyakran jelen voltak olyan körülmények között, ahol csalás történt, és ezért csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatait jelezhetik. (Hiv.: A23–A27. bekezdés.)

Csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és becslése

25. A 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban a könyvvizsgálónak azonosítania kell és fel kell mérnie a lényeges hibás állítás csalásból eredő kockázatait a pénzügyi kimutatások szintjén,

⁷ A 260. témaszámú, „Kommunikáció az irányítással megbízott személyekkel” című nemzetközi könyvvizsgálati standard 13. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

valamint az állítás szintjén az ügyletsoportok, számlaegyenlegek és közzétételek tekintetében.⁸

26. A csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és felmérése során a könyvvizsgálónak - azon feltételezés alapján, hogy családi kockázatok állnak fenn a bevételek megjelenítésében - értékelnie kell, hogy milyen típusú bevételekből, bevételi ügyletekből vagy állításokból származnak ilyen kockázatok. A 47. bekezdés határozza meg az előírt dokumentációt arra az esetre, amikor a könyvvizsgáló arra a következtetésre jut, hogy a feltételezés nem vonatkozik a megbízás körülményeire, és ennek megfelelően a bevételek megjelenítését nem azonosította csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázataként. (Hiv.: A28–A30. bekezdés.)
27. A könyvvizsgálónak a csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatait jelentős kockázatként kell kezelnie, és ennek megfelelően, ha ezt még nem tette meg, meg kell ismernie a gazdálkodó egységnek az ilyen kockázatok szempontjából releváns kapcsolódó kontrolljait, beleértve a kontrolltevékenységeket is. (Hiv.: A31–A32. bekezdés.)

Válaszok a csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázataira

Átfogó válaszok

28. A 330. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban a könyvvizsgálónak átfogó válaszokat kell meghatároznia a pénzügyi kimutatások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatai kezelésére.⁹ (Hiv.: A33. bekezdés.)
29. A pénzügyi kimutatások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatára adott átfogó válaszok meghatározásakor a könyvvizsgálónak:
- (a) a jelentős könyvvizsgálati feladatokkal megbízandó személyek tudását, képzettségét és képességeit, valamint a könyvvizsgálónak az adott megbízásra vonatkozóan a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázataira készített becslését figyelembe véve kell a munkatársakat kijelölnie és felülvizelni (hiv.: A34–A35. bekezdés.),
 - (b) értékelnie kell, hogy a gazdálkodó egység által választott és alkalmazott számviteli politikák, különösen azok, amelyek szubjektív értékelésekkel és összetett ügyletekkel kapcsolatosak, jelezhetnek-e olyan, a beszámolóképzés során elkövetett csalást, amelyet a

⁸ A 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 25. bekezdése.

⁹ A 330. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 5. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

vezetésnek az eredmény menedzselésére irányuló erőfeszítése eredményez, valamint

- (c) a könyvvizsgálati eljárások jellegének, ütemezésének és terjedelmének kiválasztásába bele kell foglalnia egy kiszámíthatatlansági elemet. (Hiv.: A36. bekezdés.)

Az állítások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítások becsült kockázataira reagáló könyvvizsgálati eljárások

- 30. A 330. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban a könyvvizsgálónak olyan további könyvvizsgálati eljárásokat kell megterveznie és végrehajtania, amelyek jellege, ütemezése és terjedelme reagál az állítások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázataira.¹⁰ (Hiv.: A37–A40. bekezdés)

A kontrollok vezetés általi felülírásával kapcsolatos kockázatokra reagáló könyvvizsgálati eljárások

- 31. A vezetés különleges helyzetben van ahhoz, hogy csalást kövessen el, mert manipulálni tudja a számviteli nyilvántartásokat és csalási szándékú pénzügyi kimutatásokat tud készíteni olyan kontrollok felülírásával, amelyek egyébként hatékonyan működöknek tünnek. Bár annak a kockázatnak a szintje, hogy a vezetés felülírja a kontrollokat, gazdálkodó egységenként változik, a kockázat mégis jelen van minden gazdálkodó egység esetében. Az ilyen felülírások előfordulási módjának kiszámíthatatlansága miatt ez csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának, és ezért jelentős kockázatnak minősül.
- 32. A kontrollok vezetés általi felülírása kockázatainak könyvvizsgáló általi becslésétől függetlenül a könyvvizsgálónak könyvvizsgálati eljárásokat kell megterveznie és végrehajtania annak érdekében, hogy:
 - (a) Tesztelje a főkönyvben rögzített naplótételek és a pénzügyi kimutatások elkészítése során tett egyéb helyesbítések megfelelőségét. Az ilyen tesztelésekkel kapcsolatos könyvvizsgálati eljárások megtervezésekor és végrehajtásakor a könyvvizsgálónak:
 - (i) interjút kell készítenie a pénzügyi beszámolási folyamatban részt vevő személyekkel a naplótételek feldolgozásával és egyéb helyesbítésekkel kapcsolatos nem megfelelő vagy szokatlan tevékenységre vonatkozóan,
 - (ii) a beszámolási időszak végén rögzített naplótételeket és egyéb helyesbítéseket kell kiválasztania, valamint

¹⁰ A 330. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 6. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- (iii) mérlegelnie kell a naplótételek és egyéb helyesbítések egész időszakra vonatkozó tesztelésének a szükségességét. (Hiv.: A41–A44. bekezdés)
- (b) Áttekintse a számviteli becsléseket az elfogultság szempontjából és értékelje, hogy az elfogultságot eredményező körülmények, ha vannak ilyenek, csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát testesítik-e meg. Ezen áttekintés végrehajtásakor a könyvvizsgálónak:
 - (i) Értékelnie kell, hogy a vezetés megítélései és döntései a pénzügyi kimutatásokban szereplő számviteli becslések elkészítése során, még akkor is, ha azok önmagukban ésszerűek, jeleznek-e olyan lehetséges elfogultságot a gazdálkodó egység vezetése részéről, amely csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát testesítheti meg. Ha igen, akkor a könyvvizsgálónak egészükben véve újra kell értékelnie a számviteli becsléseket, és
 - (ii) visszamenőlegesen át kell tekintenie a vezetésnek az előző évi pénzügyi kimutatásokban szerepeltetett jelentős számviteli becslésekhez kapcsolódó megítéléseit és feltételezéseit. (Hiv.: A45–A47. bekezdés.)
- (c) Olyan jelentős ügyletek esetén, amelyek kívül esnek a gazdálkodó egység szokásos üzletmenetén, vagy amelyek - figyelembe véve a könyvvizsgálónak a gazdálkodó egységre és annak környezetére vonatkozó ismereteit, valamint a könyvvizsgálat során szerzett egyéb információkat - egyébként szokatlannak tűnnek, a könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy az ügyletek üzleti szempontból vett értelme (vagy annak hiánya) arra utal-e, hogy lehet, hogy ezeket a beszámolóalkészítés során elkövetett csalás céljából vagy az eszközök elsikkasztásának leplezése céljából kötötték meg. (Hiv.: A48. bekezdés.)

33. A könyvvizsgálónak meg kell állapítania, hogy a kontrollok vezetés általi felülírásának azonosított kockázataira vonatkozó válaszadás céljából a könyvvizsgálónak szükséges-e egyéb könyvvizsgálati eljárásokat végrehajtania a fentiekben konkrétan említettekén kívül (azaz ott, ahol olyan további konkrét kockázatok állnak fenn a vezetés általi felülírásra vonatkozóan, amelyeket nem fednek le a 32. bekezdésben szereplő követelmények teljesítése érdekében végrehajtott eljárások részeként).

A könyvvizsgálati bizonyíték értékelése (Hiv.: A49. bekezdés)

34. A könyvvizsgálónak értékelnie kell, hogy a könyvvizsgálat végéhez közeli időpontban - amikor átfogó következtetést alakítanak ki arra vonatkozóan,

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

hogy a pénzügyi kimutatások összhangban vannak-e a könyvvizsgáló gazdálkodó egységgel kapcsolatos ismereteivel - végrehajtott elemző eljárások jelzik-e csalásból eredő lényeges hibás állítás korábban fel nem ismert kockázatát. (Hiv.: A50. bekezdés.)

35. Ha a könyvvizsgáló hibás állítást azonosít, értékelnie kell, hogy jelez-e csalást az ilyen hibás állítás. Ha van ilyen jelzés, a könyvvizsgálónak értékelnie kell a hibás állításnak a könyvvizsgálat más aspektusaival kapcsolatos hatásait, különös tekintettel a vezetés nyilatkozatainak a megbízhatóságára, felismerve azt, hogy a csalás esete valószínűleg nem elszigetelt jelenség. (Hiv.: A51. bekezdés.)
36. Ha a könyvvizsgáló hibás állítást azonosít, függetlenül attól, hogy az lényeges vagy sem, és a könyvvizsgálónak oka van úgy vélni, hogy ez csalás eredménye vagy csalás eredménye lehet, valamint hogy a vezetés (különösen a felső vezetés) érintett, a könyvvizsgálónak újra kell értékelnie a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak a becslését és ennek hatását a becsült kockázatokra válaszul adott könyvvizsgálati eljárások jellegére, ütemezésére és terjedelmére vonatkozóan. A könyvvizsgálónak a korábban beszerzett bizonyíték megbízhatóságának újramérlegelésekor mérlegelnie kell azt is, hogy a körülmények vagy feltételek jeleznek-e a munkavállalókat, a vezetést vagy harmadik feleket is magában foglaló esetleges összefüggést. (Hiv.: A52. bekezdés.)
37. Ha a könyvvizsgáló megerősíti azt, hogy a pénzügyi kimutatások csalásból eredő lényeges hibás állításokat tartalmaznak, vagy amikor nem képes következtetést levonni arról, hogy a pénzügyi kimutatások csalásból eredő lényeges hibás állításokat tartalmaznak-e, a könyvvizsgálónak értékelnie kell a könyvvizsgálatra gyakorolt hatásokat. (Hiv.: A53. bekezdés)

Ha a könyvvizsgáló nem tudja folytatni a megbízást

38. Ha csalásból vagy gyanított csalásból eredő hibás állítás miatt a könyvvizsgáló olyan különleges körülményeket észlel, amelyek kérdésessé teszik, hogy a könyvvizsgáló képes-e a könyvvizsgálat végrehajtását folytatni, a könyvvizsgálónak:
 - (a) meg kell állapítania az adott körülmények között vonatkozó szakmai és jogi felelősségeit, beleértve azt is, követelmény-e, hogy jelentést tegyen a könyvvizsgálati kinevezést adó személynek vagy személyeknek, vagy bizonyos esetekben a felügyeleti hatóságoknak
 - (b) mérlegelnie kell, helyénvaló-e visszalépnie a megbízástól, ha vonatkozó jogszabály vagy szabályozás értelmében lehetséges a visszalépés, és
 - (c) ha a könyvvizsgáló visszalép:

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- (i) meg kell vitatnia a vezetés megfelelő szintjével és az irányítással megbízott személyekkel a könyvvizsgálónak a megbízástól való visszalépését, valamint a visszalépés okait, valamint
- (ii) meg kell állapítania, hogy van-e szakmai vagy jogi követelmény arra, hogy jelentést tegyen a könyvvizsgálati kinevezést adó személynek vagy személyeknek, vagy bizonyos esetekben a felügyeleti hatóságoknak a könyvvizsgálónak a megbízástól való visszalépéséről, valamint a visszalépés okairól. (Hiv.: A54–A57. bekezdés.)

Írásbeli nyilatkozatok

39. A könyvvizsgálónak írásbeli nyilatkozatokat kell beszereznie a vezetéstől és adott esetben az irányítással megbízott személyektől arra vonatkozóan, hogy:
- (a) elismerik a csalások megelőzésére és feltárására létrehozott belső kontroll kialakításával, bevezetésével és fenntartásával kapcsolatos felelősségüket
 - (b) ismertették a könyvvizsgálóval a vezetés azon kockázat felmérésével kapcsolatos eredményeit, hogy a pénzügyi kimutatások csalás miatt lényeges hibás állításokat tartalmazhatnak
 - (c) ismertették a könyvvizsgálóval a gazdálkodó egységet érintő, az alábbiakban felsoroltak részvételével elkövetett csalással vagy vélt csalással kapcsolatos ismereteiket:
 - (i) a vezetés
 - (ii) a belső kontrollban fontos szerepet játszó munkavállalók, vagy
 - (iii) mások, ahol a csalás lényeges hatással lehetett a pénzügyi kimutatásokra, továbbá
 - (d) ismertették a könyvvizsgálóval a munkavállalók, korábbi munkavállalók, elemzők, szabályozók vagy mások által tett, a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásait érintő csalásra vagy vélt csalásra vonatkozó bármely kijelentéssel kapcsolatos ismereteiket. (Hiv.: A58–A59. bekezdés.)

Kommunikáció a vezetés felé és az irányítással megbízott személyekkel

40. Ha a könyvvizsgáló csalást azonosított vagy olyan információt szerzett be, amely azt jelzi, hogy csalás esete állhat fenn, a könyvvizsgálónak ezeket az ügyeket kellő időben kommunikálnia kell a vezetés megfelelő szintje felé

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

annak érdekében, hogy tájékoztassa a felelőségeik szempontjából releváns ügyekről azokat, akik elsődlegesen felelősek a csalás megelőzéséért és feltárásáért. (Hiv.: A60. bekezdés.)

41. Kivéve, ha valamennyi irányítással megbízott személy részt vesz a gazdálkodó egység vezetésében, ha a könyvvizsgáló olyan csalást azonosított vagy gyanít, amelyben részt vett:
- (a) a vezetés
 - (b) a belső kontrollban fontos szerepet játszó munkatársak, vagy
 - (c) mások, ahol a csalás a pénzügyi kimutatásokban lényeges hibás állításhoz vezet

akkor a könyvvizsgálónak ezeket az ügyeket kellő időben kommunikálnia kell az irányítással megbízott személyek felé. Ha a könyvvizsgáló a vezetés részvételével történő csalást gyanít, akkor a könyvvizsgálónak kommunikálnia kell ezeket a gyanúit az irányítással megbízott személyek felé, és meg kell beszélnie velük a könyvvizsgálat befejezéséhez szükséges könyvvizsgálati eljárások jellegét, ütemezését és terjedelmét. (Hiv.: A61–A63. bekezdés.)

42. A könyvvizsgálónak tájékoztatnia kell az irányítással megbízott személyeket a csaláshoz kapcsolódó bármilyen egyéb olyan ügyről, amely a könyvvizsgáló megítélése szerint felelőségük szempontjából releváns. (Hiv.: A64. bekezdés.)

Kommunikáció a szabályozó és a végrehajtó hatóságok felé

43. Ha a könyvvizsgáló csalást azonosított vagy gyanít, meg kell állapítania, hogy van-e arra vonatkozó felelősége, hogy az előfordulást vagy a gyanút a gazdálkodó egységen kívüli fél felé jelentse. Bár a könyvvizsgáló ügyfél-információk bizalmas kezelésére vonatkozó szakmai kötelessége kizárhatja az ilyen jelentést, a könyvvizsgáló jogi felelősége bizonyos körülmények között felülírhatja a titoktartás kötelezettségét. (Hiv.: A65–A67. bekezdés.)

Dokumentálás

44. A könyvvizsgálónak bele kell foglalnia a könyvvizsgálati dokumentációba¹¹, amelyet a 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard által előírt, a gazdálkodó egység és környezetének megismerésére és a lényeges hibás állítás kockázatainak becslésére vonatkozó

11 A 230. témaszámú, „Könyvvizsgálati dokumentáció” című nemzetközi könyvvizsgálati standard 8–11. és A6. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

követelményekkel kapcsolatban készít:¹²

- (a) a megbízásért felelős munkacsoport megbeszélésén hozott jelentős döntéseket a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásainak a csalásból eredő lényeges hibás állításnak való kitétségére vonatkozóan, valamint
 - (b) a pénzügyi kimutatások és az állítások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítás azonosított és becsült kockázatait.
45. A könyvvizsgálónak a következőket kell belefoglalnia a könyvvizsgálónak a lényeges hibás állítások becsült kockázataira adott válaszaival kapcsolatos könyvvizsgálati dokumentációba, amelyet a 330. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard ír elő:¹³
- (a) a pénzügyi kimutatások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázataira adott átfogó válaszokat, valamint a könyvvizsgálati eljárások jellegét, ütemezését és terjedelmét, továbbá az ezen eljárások és az állítás szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatai közötti kapcsolatot, és
 - (b) a könyvvizsgálati eljárások eredményeit, beleértve azokat az eljárásokat, amelyeket a kontrollok vezetés általi felülírásának kockázata kezelése céljából alakítottak ki.
46. A könyvvizsgálónak bele kell foglalnia a könyvvizsgálati dokumentációba a vezetés, az irányítással megbízott személyek, a felügyeltek és mások felé tett, csalással kapcsolatos kommunikációt.
47. Ha a könyvvizsgáló arra a következtetésre jutott, hogy a megbízás körülményei között nem alkalmazandó az a feltevés, amely szerint fennáll a bevételek megjelenítéséhez kapcsolódó csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázata, a könyvvizsgálónak bele kell foglalnia a könyvvizsgálati dokumentációba ezen következtetés okait.

Alkalmazási és egyéb magyarázó anyagok

A csalás jellemzői (Hiv.: 3. bekezdés)

- A1. A csalás, legyen az akár a beszámolóképzés során elkövetett csalás vagy az eszközök elsikkasztása, magában foglalja a csalás elkövetésére irányuló

¹² A 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 32. bekezdése.

¹³ A 330. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 28. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

ösztönzést vagy nyomást, az elkövetésre adódó felismert lehetőséget és a tett igazolását. Például:

- Csalási szándékú pénzügyi beszámolás elkövetésére irányuló ösztönzés vagy nyomás állhat fenn akkor, amikor a vezetés a gazdálkodó egységen kívüli vagy belüli nyomás alatt van, hogy elérje a várt (és talán irreális) nyereségcél vagy pénzügyi eredményt, különösen, mivel a pénzügyi célok megvalósításának elmaradása jelentős következményekkel járhat a vezetésre nézve. Hasonlóképpen, az egyéneket ösztönözheti a sikkasztásra például, ha „tovább nyújtózkodnak, mint ameddig a takarójuk ér”.
- A csalás elkövetésének felismert lehetősége akkor állhat fenn, amikor az egyén úgy véli, a belső kontroll felülírható, mert például az adott személy bizalmi pozícióban van, vagy mert ismeri a belső kontroll bizonyos hiányosságait.
- Az egyének képesek lehetnek megindokolni a csalási szándékú tett elkövetését. Egyeseknek olyan a hozzáállásuk, jellemük vagy etikai értékrendszerük, amely lehetővé teszi számukra, hogy tudatosan és szándékosan tisztességtelen tettet kövessenek el. Ugyanakkor még az egyébként becsületes egyének is követhetnek el csalást olyan környezetben, amely kellő nyomást gyakorol rájuk.

A2. A csalási szándékú pénzügyi beszámolás magában foglal szándékos hibás állításokat, beleértve összegeknek, vagy közzétételeknek a pénzügyi kimutatásokból való kihagyásait, amelyeknek célja a pénzügyi kimutatások felhasználóinak félrevezetése. Ezt okozhatják a vezetésnek az eredmények menedzselésére irányuló erőfeszítései, amelyek célja, hogy a pénzügyi kimutatások felhasználóit félrevezessék azáltal, hogy befolyásolják a gazdálkodó egység teljesítményéről és nyereségességéről kialakított vélekedéseiket. Az ilyen eredménymenedzsmint kezdődhet kis cselekedetekkel, vagy feltételezéseknek a vezetés általi nem megfelelő helyesbítésével és a megítélések vezetés általi nem megfelelő megváltoztatásaival. A nyomások és ösztönzések ezen cselekedetek olyan mértékű növekedéséhez vezethetnek, hogy azok a beszámolóképzítés során elkövetett csalást eredményeznek. Ilyen helyzet állhat elő akkor, amikor a piaci várakozások teljesítésére irányuló nyomás vagy a teljesítmény alapú juttatás maximalizálása iránti vágy miatt a vezetés szándékosan olyan helyzetet teremt, amely a beszámolóképzítés során elkövetett csaláshoz vezet azáltal, hogy a pénzügyi kimutatásokba lényeges hibás állításokat foglalnak bele. Egyes gazdálkodó egységek esetében a vezetés érdekelt lehet abban, hogy lényeges összeggel csökkentse az eredményeket az adó minimalizálása érdekében, vagy hogy felduzzassza az eredményeket a banki finanszírozás biztosítása céljából.

A3. A beszámolóképzítés során elkövetett csalás megvalósítható az alábbiak

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

által:

- az olyan számviteli nyilvántartások vagy alátámasztó dokumentumok manipulációja, meghamisítása (beleértve az okirat-hamisítást) vagy megváltoztatása, amelyekből a pénzügyi kimutatásokat készítik
- események, ügyletek vagy egyéb jelentős információ elferdítése a pénzügyi kimutatásokban vagy szándékos kihagyása a pénzügyi kimutatásokból
- a számviteli alapelvek szándékos helytelen alkalmazása az összegek, a besorolás, a bemutatás módja vagy a közzététel tekintetében.

A4. A csalási szándékú pénzügyi beszámolás gyakran magában foglalja az olyan kontrollok vezetés általi felülírását, amelyek egyébként hatékonyan működőknek tűnhetnek. Csalást a vezetés a kontrollok felülírásával olyan technikák alkalmazásával követhet el, mint például:

- fiktív naplótételek rögzítése, különösen a számviteli időszak végéhez közeli időpontban, a működési eredmények manipulálása vagy egyéb célok elérése érdekében
- számlaegyenlegek becslésére alkalmazott feltételezések nem megfelelő helyesbítése és számlaegyenlegek becslésére alkalmazott megítélések nem megfelelő megváltoztatása
- a beszámolási időszakban felmerült események és ügyletek pénzügyi kimutatásokban szereplő megjelenítésének elhagyása, előre hozása vagy késleltetése
- olyan tények leplezése vagy közzé nem tétele, amelyek hatással lehetnek a pénzügyi kimutatásokban rögzített összegekre
- olyan összetett ügyletekben való részvétel, amelyeket azért hoztak létre, hogy tévesen jelenítsék meg a gazdálkodó egység pénzügyi helyzetét vagy pénzügyi teljesítményét
- jelentős és szokatlan ügyletekhez kapcsolódó nyilvántartások és feltételek megváltoztatása.

A5. Az eszközök elsikkasztása magában foglalja a gazdálkodó egység eszközeinek eltulajdonítását, amelyet a munkavállalók gyakran viszonylag kisebb vagy lényegtelen összegekben hajtanak végre. Mindazonáltal a vezetés is érintett lehet, akik általában a sikkasztásokat jobban tudják álcázni vagy leplezni oly módon, hogy az nehezen feltárható. Az eszközöket többféle módon el lehet sikkasztani, beleértve az alábbiakat:

- befolyt összegek elsikkasztása (például követelésekből befolyt összegek elsikkasztása vagy leírt számlákhoz kapcsolódóan befolyt összegek saját bankszámlára történő átirányítása)

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- fizikai eszközök vagy szellemi termékek ellopása (például készletek személyes felhasználás vagy eladás céljára történő ellopása, selejt újraértékesítés céljára történő ellopása, versenytárrsal való összejátszás technológiai adatok fizetés ellenében történő közzététele formájában)
- meg nem kapott áruk vagy szolgáltatások kifizettetése a gazdálkodó egységgel (például fiktív szállítók részére történő kifizetések, szállítók által a gazdálkodó egység beszerzőjének fizetett kenőpénz az árak felduzzasztása fejében, fiktív munkavállalók részére szóló kifizetések)
- a gazdálkodó egység eszközeinek saját célra történő felhasználása (például a gazdálkodó egység eszközeinek fedezetként történő felhasználása személyi kölcsönhöz vagy kapcsolt félnek nyújtott kölcsönhöz).

Az eszközök elsikkasztása sok esetben hamis vagy félrevezető nyilvántartásokkal vagy dokumentumokkal társul annak érdekében, hogy az eszközök hiányát vagy megfelelő engedély nélküli elzalogosítását leplezzék.

Állami szektorbeli gazdálkodó egységekre jellemző szempontok

- A6. Az állami szektorban dolgozó könyvvizsgáló csalással kapcsolatos felelőssége eredhet az állami szektorbeli gazdálkodó egységekre vonatkozó jogszabályból, szabályozásból vagy más autoritásból, vagy azzal foglalkozhat külön a könyvvizsgáló megbízása. Ebből kifolyólag az állami szektorban dolgozó könyvvizsgáló felelőssége lehet, hogy nem korlátozódik a pénzügyi kimutatások lényeges hibás állításai kockázatainak mérlegelésére, hanem magában foglalhatja a csalás kockázatainak mérlegelésére vonatkozó szélesebb körű felelősséget is.

Szakmai szkepticizmus (Hiv.: 12–14. bekezdés)

- A7. A szakmai szkepticizmus fenntartása annak folyamatos megkérdésését követeli meg, hogy a megszerzett információk és könyvvizsgálati bizonyíték arra utalnak-e, hogy fennállhat csalásból eredő lényeges hibás állítás. Ez magában foglalja a könyvvizsgálati bizonyítékként felhasználandó információk megbízhatóságának, valamint az azok elkészítése és fenntartása feletti kontrollok mérlegelését, ahol ez releváns. A csalás jellemzői miatt a könyvvizsgáló szakmai szkepticizmusa különösen fontos a csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatainak mérlegelésekor.
- A8. Bár a könyvvizsgálótól nem várható el, hogy hagyja figyelmen kívül a gazdálkodó egység vezetése és az irányítással megbízott személyek őszinteségével és tisztességével kapcsolatos múltbeli tapasztalatokat, a

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

könyvvizsgáló szakmai szkepticizmusa különösen fontos a csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatának mérlegelésekor, mert a körülmények változhattak.

- A9. A nemzetközi könyvvizsgálati standardok szerint végrehajtott könyvvizsgálat ritkán foglalja magában a dokumentációk hitelességének ellenőrzését, és a könyvvizsgáló nincs is kiképezve arra, vagy nem várható el tőle, hogy ilyen hitelesítések szakértője legyen.¹⁴ Ha azonban a könyvvizsgáló olyan körülményeket azonosít, amelyek miatt úgy véli, hogy a dokumentum lehet, hogy nem hiteles vagy, hogy a dokumentumban szereplő feltételeket módosították, de ezt a könyvvizsgálóval nem közölték, az ügy további kivizsgálására irányuló lehetséges eljárások magukban foglalhatják az alábbiakat:
- közvetlenül a harmadik féllel történő megerősítés
 - szakértő munkájának felhasználása a dokumentum hitelességének értékelése céljából.

A megbízásért felelős munkacsoport megbeszélése (Hiv.: 15. bekezdés)

- A10. A megbízásért felelős munkacsoport megbeszélése a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásainak a csalásból eredő lényeges hibás állításnak való kitettségéről:
- alkalmat ad a megbízásért felelős munkacsoport tapasztaltabb tagjainak arra, hogy megosszák azzal kapcsolatos meglátásaikat, hogy a pénzügyi kimutatásokban hogyan és hol merülhet fel csalásból eredő lényeges hibás állítás
 - lehetővé teszi a könyvvizsgáló számára, hogy mérlegelje az ilyen kitettségre adandó megfelelő választ, és meghatározza, hogy a megbízásért felelős munkacsoport mely tagjai fognak bizonyos könyvvizsgálati eljárásokat végrehajtani
 - lehetővé teszi a könyvvizsgáló számára annak meghatározását, hogy a könyvvizsgálati eljárások eredményeit hogyan osszák meg a megbízásért felelős munkacsoporton belül, és hogy hogyan kezeljenek bármely olyan csalásra vonatkozó állítást, amely a könyvvizsgáló tudomására juthat.
- A11. A megbeszélés többek között az alábbiakat foglalhatja magában:
- a megbízásért felelős munkacsoport tagjainak arra vonatkozó gondolatcseréjét, hogy véleményük szerint a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásaiban hogyan és hol merülhet fel csalásból eredő

¹⁴ A 200. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard A47. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

lényeges hibás állítás, a vezetés hogyan tudna a beszámolóképzés során elkövetett csalást kivitelezni és leplezni, és a gazdálkodó egység eszközeit hogyan lehetne elsikkasztani

- az olyan körülmények mérlegelését, amelyek esetleg eredménymenedzsmentet jeleznek, valamint olyan gyakorlatok mérlegelését, amelyeket esetleg a vezetés követ az eredmények menedzselése céljából, ami a beszámolóképzés során elkövetett csaláshoz vezethet
- a gazdálkodó egységet érintő ismert külső és belső tényezők mérlegelését, amelyek ösztönzést vagy nyomást teremthetnek a vezetés vagy mások számára csalás elkövetésére, lehetőséget nyújthatnak csalás elkövetésére, valamint olyan kultúrát vagy környezetet jelezhetnek, amely lehetővé teszi a vezetés vagy mások számára a csalás elkövetésének megindoklását
- a vezetés olyan munkavállalók ellenőrzésében való részvételének mérlegelését, akiknek hozzáférésük van készpénzhez vagy egyéb, sikkasztásnak kitett eszközökhöz
- a vezetés vagy a munkavállalók viselkedésében vagy életvitelében bekövetkezett bármely olyan szokatlan vagy nem magyarázott változás mérlegelését, amely a megbízásért felelős munkacsoport tudomására jutott
- a csalásból eredő lényeges hibás állítás lehetőségéhez kapcsolódó megfelelő gondolkodásmódnak a könyvvizsgálat során való fenntartása fontosságának hangsúlyozását
- a körülmények azon típusainak mérlegelését, amelyek, ha felmerülnek, esetleg csalás lehetőségét jelzik
- annak mérlegelését, hogyan fogják a kiszámíthatatlanság elemét beépíteni a végrehajtandó könyvvizsgálati eljárások jellegébe, ütemezésébe és terjedelmébe
- olyan könyvvizsgálati eljárások mérlegelését, amelyeket esetleg a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásainak csalásból eredő lényeges hibás állításnak való kitétségére adandó válaszként választanak ki, valamint annak mérlegelését, hogy bizonyos típusú könyvvizsgálati eljárások hatékonyabbak-e, mint mások
- bármely olyan csalásra vonatkozó állítás mérlegelését, amely a könyvvizsgáló tudomására jutott
- a kontrollok vezetés általi felülírása kockázatának mérlegelését.

Kockázatbecslési eljárások és kapcsolódó tevékenységek

A vezetéssel készített interjúk

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

A csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának vezetés általi becslése (Hiv.: 17. bekezdés (a) pont)

A12. A vezetés felelősséget vállal a gazdálkodó egység belső kontrolljáért, valamint a gazdálkodó egység pénzügyi kimutatásainak elkészítéséért. Ennek megfelelően helyénvaló, hogy a könyvvizsgáló interjút készítsen a vezetéssel a vezetésnek a csalás kockázatára vonatkozó saját becslésével, valamint a csalás megelőzésére és feltárására szolgáló kontrollokkal kapcsolatban. Az ilyen kockázat és kontrollok vezetés általi értékelésének jellege, terjedelme és gyakorisága gazdálkodó egységenként különbözhet. Egyes gazdálkodó egységeknél a vezetés évente vagy a folyamatos figyelemmel kísérés részeként végezhet részletes értékeléseket. Más gazdálkodó egységeknél a vezetés általi értékelés lehet kevésbé strukturált és kevésbé gyakori. A vezetés által végzett értékelés jellege, terjedelme és gyakorisága releváns a könyvvizsgálónak a gazdálkodó egység kontrollkörnyezetéről szerzett ismeretei szempontjából. Például az a tény, hogy a vezetés nem mérte fel a csalás kockázatát, bizonyos esetekben jelezheti azt, hogy a vezetés nem tulajdonít fontosságot a belső kontrollnak.

Kisebb gazdálkodó egységekre jellemző szempontok

A13. Egyes gazdálkodó egységeknél, különösen a kisebb gazdálkodó egységeknél, a vezetés általi felmérés összpontosíthat a munkavállalók által elkövetett csalásnak vagy az eszközök elsikkasztásának a kockázataira.

A vezetés folyamatai a csalás kockázatainak azonosítására és az azokra történő válaszadásra (Hiv.: 17. bekezdés (b) pont)

A14. Több helyszínen működő gazdálkodó egységek esetében a vezetés folyamatai a működési helyszínek vagy üzleti szegmensek eltérő szintű figyelemmel kísérését foglalhatják magukban. Lehet, hogy a vezetés azonosított bizonyos működési helyszíneket vagy üzleti szegmenseket, amelyek esetében a csalás kockázata nagyobb valószínűséggel létezik.

A vezetéssel és a gazdálkodó egység egyéb munkatársaival készített interjúk
(Hiv.: 18. bekezdés)

A15. A könyvvizsgáló által a vezetéssel készített interjúk hasznos információkat szolgáltathatnak a pénzügyi kimutatásokban lévő, a munkavállalók által elkövetett csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatait illetően. Ugyanakkor nem valószínű, hogy az ilyen interjúk hasznos információt szolgáltatnak a pénzügyi kimutatásokban lévő, a vezetés által elkövetett csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatait illetően. A gazdálkodó egység egyéb munkatársaival készített interjú alkalom lehet a személyek számára, hogy olyan információkat adjanak át a könyvvizsgálónak, amelyek lehet, hogy egyébként nem kerülnének kommunikálásra.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

A16. A gazdálkodó egység egyéb munkatársai, akikkel a könyvvizsgáló interjút készíthet család fennállására vagy gyanújára vonatkozóan, például az alábbiak lehetnek:

- a pénzügyi beszámolási folyamatban közvetlenül részt nem vevő munkatársak
- különböző jogkörrel rendelkező munkavállalók
- az összetett vagy szokatlan ügyletek kezdeményezését, feldolgozását vagy nyilvántartását végző munkatársak, valamint azok, akik őket felügyelik vagy figyelemmel kísérik
- belső jogi tanácsadó
- etikai igazgató vagy ennek megfelelő beosztású személy
- a csalásra vonatkozó állítások kezelésével megbízott személy vagy személyek.

A17. Gyakran a vezetés van a legjobb helyzetben család elkövetésére. Ennek megfelelően, a vezetéssel készített interjúk során adott válaszok szakmai szkepticizmussal történő értékelésekor a könyvvizsgáló szükségesnek ítélteti, hogy a válaszokat egyéb információkkal erősítse meg.

Interjú készítése a belső audittal (Hiv.: 19. bekezdés)

A18. A 315. és a 610. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standardok követelményeket állapítanak meg, és útmutatást nyújtanak az olyan gazdálkodó egységek könyvvizsgálatához, ahol van belső audit funkció.¹⁵ Az említett nemzetközi könyvvizsgálati standardok követelményeinek a csalással összefüggésben történő megvalósítása során a könyvvizsgáló kérdéseket tehet fel konkrét belső audit tevékenységekkel kapcsolatban, például:

- család feltárására a belső auditorok által év közben végrehajtott eljárásokról, ha vannak ilyenek
- arról, hogy a vezetés kielégítően válaszolt-e az ilyen eljárásokból származó megállapításokra.

Az irányítással megbízott személyek által gyakorolt felügyelet megismerése (Hiv.: 20. bekezdés)

A19. A gazdálkodó egység irányításával megbízott személyek felügyelik a gazdálkodó egységnél a kockázat, a pénzügyi kontroll és a jogszabályoknak

¹⁵ A 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 23. bekezdése, és a 610. témaszámú, „A belső auditorok munkájának felhasználása” című nemzetközi könyvvizsgálati standard.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

való megfelelés figyelemmel kísérésére létrehozott rendszereket. Számos országban a vállalatirányítási gyakorlatok jól kidolgozottak, és az irányításért felelős személyek aktív szerepet játszanak a család kockázatának a gazdálkodó egység általi felmérése és a releváns belső kontroll felügyeletében. Mivel az irányítással megbízott személyek és a vezetés felelőssége gazdálkodó egységenként és országonként különbözhet egymástól, fontos, hogy a könyvvizsgáló megismerje felelősségeiket annak érdekében, hogy képes legyen megismerni a megfelelő személyek által gyakorolt felügyeletet.¹⁶

- A20. Az irányítással megbízott személyek által gyakorolt felügyelet megismerése rálátást nyújthat a gazdálkodó egység vezetés által elkövetett csalásnak való kitétségére, a család kockázata feletti belső kontroll megfelelőségére, valamint a vezetés szakértelmére és tisztességére. A könyvvizsgáló ezt az ismeretet többféleképpen megszerezheti, például úgy, hogy részt vesz olyan üléseken, ahol ezeket tárgyalják, elolvassa az ilyen ülések jegyzőkönyveit vagy interjúkat készít az irányítással megbízott személyekkel.

Kisebb gazdálkodó egységekre jellemző szempontok

- A21. Bizonyos esetekben az irányítással megbízott személyek mindegyike részt vesz a gazdálkodó egység vezetésében. Ez lehet a helyzet egy kisebb gazdálkodó egység esetében, ahol egyetlen tulajdonos vezeti a gazdálkodó egységet, és senki másnak nincs irányító szerepe. Ilyen esetekben a könyvvizsgáló részéről rendszerint nem történik intézkedés, mert nincs a vezetéstől elkülönült felügyelet.

Egyéb információk mérlegelése (Hiv.: 23. bekezdés)

- A22. Az elemző eljárások alkalmazása révén szerzett információk mellett a gazdálkodó egységről és környezetéről szerzett egyéb információ is segíthet a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosításában. A munkacsoport tagjai közötti megbeszélés is olyan információkat nyújthat, amelyek segítik az ilyen kockázatok azonosítását. Emellett, a könyvvizsgáló ügyfél-elfogadási és -megtartási folyamataiból szerzett információk, valamint a gazdálkodó egység részére végzett más megbízások (például az évközi pénzügyi információk átvilágítását célzó megbízások) során nyert tapasztalatok relevánsak lehetnek a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása szempontjából.

Csalási kockázati tényezők értékelése (Hiv.: 24. bekezdés)

¹⁶ A 260. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard A1–A8. bekezdése tárgyalja azt, hogy kivel kommunikál a könyvvizsgáló, amikor a gazdálkodó egység irányítási struktúrája nem megfelelően meghatározott.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

A23. Az a tény hogy a csalást általában elrejtik, nagyon megnehezítheti annak feltárását. Mindazonáltal a könyvvizsgáló azonosíthat olyan eseményeket vagy feltételeket, amelyek csalás elkövetésére irányuló ösztönzést vagy nyomást jeleznek, vagy lehetőséget adnak csalás elkövetésére (csalási kockázati tényezők). Például:

- annak szükségessége, hogy harmadik felek elvárásait teljesítsék további tőkefinanszírozás érdekében, csalás elkövetésére irányuló nyomást eredményezhet
- jelentős prémiumok nyújtása, ha elérnek irreális nyereségcélokat ösztönzőként hathat csalás elkövetésére, valamint
- egy nem hatékony kontrollkörnyezet lehetőséget adhat csalás elkövetésére.

A24. A csalási kockázati tényezőket nem könnyű fontossági sorrendbe állítani. A csalási kockázati tényezők jelentősége nagyon változó. Néhány ilyen tényező jelen lesz olyan gazdálkodó egységeknél is, ahol az adott körülmények nem jelentik lényeges hibás állítás kockázatait. Ennek megfelelően szakmai megítélést igényel annak meghatározása, hogy egy csalási kockázati tényező fennáll-e, és azt figyelembe kell-e venni a pénzügyi kimutatásokban fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának felmérésekor.

A25. Az 1. sz. függelékben található példák a beszámolóképzés során elkövetett csaláshoz és az eszközök elsikkasztásához kapcsolódó csalási kockázati tényezőkre. Ezeket a szemléltető jellegű kockázati tényezőket három olyan feltétel alapján csoportosítják, amelyek általában jelen vannak csalás felmerülésekor:

- csalás elkövetésére irányuló ösztönzés vagy nyomás
- csalás elkövetésének felismert lehetősége, valamint
- a csalási szándékú cselekedet megindoklására való képesség.

A csalási szándékú tett megindoklását lehetővé tévő hozzáállást tükröző kockázati tényezők lehet, hogy a könyvvizsgáló által nem megfigyelhetők. Mindazonáltal a könyvvizsgáló tudomására juthat az ilyen információk létezése. Bár az 1. sz. függelékben leírt csalási kockázati tényezők azon szituációk széles körét fedik le, amelyekkel a könyvvizsgálók szembesülhetnek, csak példák, és egyéb kockázati tényezők is létezhetnek.

A26. A gazdálkodó egység mérete, összetettsége és tulajdonosi jellemzői jelentősen befolyásolják a releváns csalási kockázati tényezők mérlegelését. Egy nagyobb gazdálkodó egység esetében például lehetnek olyan tényezők, amelyek általában korlátozzák a vezetés helytelen magatartását, mint például:

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- az irányítással megbízott személyek általi hatékony felügyelet
- hatékony belső audit funkció
- írásos magatartási kódex megléte és végrehajtása.

Emellett egy üzleti szegmens működési szintjén mérlegelt csalási kockázati tényezők más képet adhatnak összehasonlítva a gazdálkodó egység egésze szintjén való mérlegelésükből származóhoz képest.

Kisebb gazdálkodó egységekre jellemző szempontok

- A27. Kisebb gazdálkodó egység esetében lehet, hogy néhány vagy valamennyi szempont nem alkalmazható vagy kevésbé releváns. Egy kisebb gazdálkodó egységnél például lehet, hogy nincs írásos magatartási kódex, hanem ehelyett lehet, hogy olyan kultúrát fejlesztettek ki, amely hangsúlyozza a tisztességesség és etikus magatartás fontosságát a szóbeli kommunikációkon és a vezetőség példamutatásán keresztül. A vezetés egyetlen személy általi dominanciája egy kisebb gazdálkodó egységnél önmagában általában még nem jelzi azt, hogy a vezetés a belső kontrollt és a pénzügyi beszámolási folyamatot illetően nem mutat vagy nem kommunikál megfelelő hozzáállást. Egyes gazdálkodó egységeknél a vezetés jóváhagyásának szükségessége kompenzálni tudja az egyébként hiányos kontrollokat, és csökkenteni tudja a munkavállalók által elkövetett csalás kockázatát. Mindazonáltal a vezetés egyetlen személy általi dominanciája potenciális hiányosság lehet a belső kontrollban, mivel a vezetésnek lehetősége van a kontrollok felülírására.

Csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és becéslése

Csalás kockázata a bevételek megjelenítésében (Hiv.: 26. bekezdés)

- A28. A bevételek megjelenítéséhez kapcsolódó, a beszámolóképzés során elkövetett csalásból eredő lényeges hibás állítás gyakran a bevételek eltúlzásából származik, például túl korai bevétel megjelenítésén vagy fiktív bevételek rögzítésén keresztül. Ilyen hibás állítás származhat emellett a bevételek valóságosnál kisebb értéken történő kimutatásából is azáltal, hogy a bevételeket szabálytalanul áttolják egy későbbi időszakra.
- A29. A bevételek megjelenítését érintő csalás kockázata egyes gazdálkodó egységeknél nagyobb lehet, mint másoknál. Például a vezetést érintően nyomás vagy ösztönzés merülhet fel szabálytalan bevétel megjelenítéssel történő, a beszámolóképzés során elkövetett csalás kivitelezésére a tőzsdén jegyzett gazdálkodó egységek esetében, ha például a teljesítményt az évenkénti bevétel növekedéssel vagy nyereséggel mérik. Hasonlóképpen, nagyobb lehet a csalás kockázata a bevétel megjelenítésben például olyan gazdálkodó egységek esetében, amelyek bevételük jelentős részét készpénzes eladás révén termelik.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- A30. Az a feltevés, hogy a bevételek megjelenítésében csalás kockázata áll fenn, megcáfолható. A könyvvizsgáló például juthat arra a következtetésre, hogy a bevételek megjelenítéséhez kapcsolódóan nem áll fenn csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázata abban az esetben, ha egy egyszerű bevételi ügylet egyetlen típusa létezik, például egyetlen bérleti célú ingatlan hasznóbérletéből származó bevétel.

A csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának azonosítása és felmérése, valamint a gazdálkodó egység kapcsolódó kontrolljainak megismerése (Hiv.: 27. bekezdés)

- A31. A vezetés megítélheti az általa bevezetésre kiválasztott kontrollok jellegét és terjedelmét, valamint az általa felvállalni választott kockázatoknak a jellegét és mértékét.¹⁷ Annak meghatározásakor, hogy csalás megelőzésére és feltárására milyen kontrollokat vezessenek be, a vezetés mérlegeli annak kockázatát, hogy a pénzügyi kimutatások csalás miatt lényeges hibás állításokat tartalmazhatnak. Ezen mérlegelés részeként a vezetés arra a következtetésre juthat, hogy a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának csökkentése vonatkozásában egy adott kontroll bevezetése és fenntartása nem költséghatékony.
- A32. Ezért fontos, hogy a könyvvizsgáló megismerje azokat a kontrollokat, amelyeket a vezetés kialakított, bevezetett és fenntart csalás megelőzése és feltárása céljából. Ennek során a könyvvizsgáló megtudhatja például, hogy a vezetés tudatosan választotta, hogy felvállalja a feladatok megosztásának hiányával járó kockázatokat. Az ilyen megismerésből származó információk hasznosak lehetnek a csalási kockázat azon tényezőinek azonosításánál is, amelyek befolyásolhatják annak a kockázatnak a könyvvizsgáló általi becslését, hogy a pénzügyi kimutatások csalásból eredő lényeges hibás állításokat tartalmazhatnak.

Válaszok a csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázataira

Átfogó válaszok (Hiv.: 28. bekezdés)

- A33. A csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatainak a kezelésére adott átfogó válaszok meghatározása általában magában foglalja annak mérlegelését, hogy a könyvvizsgálat átfogó végrehajtása hogyan tudja tükrözni a fokozott szakmai szkepticizmust, például az alábbiak révén:
- fokozott érzékenység a lényeges ügyleteket alátámasztó, megvizsgálandó dokumentáció jellegének és terjedelmének a kiválasztásánál

¹⁷ A 315. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard A48. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- fokozott elismerése annak, hogy szükség van a vezetés lényeges ügyekkel kapcsolatos magyarázatainak és nyilatkozatainak megerősítésére.

Ez magában foglal általánosabb mérlegeléseket is az egyébként tervezett konkrét eljárásokon kívül; ezek a mérlegelések tartalmazzák a 29. bekezdésben felsorolt ügyeket, amelyeket az alábbiak tárgyalnak.

Munkatársak kijelölése és felügyelete (Hiv.: 29. bekezdés (a) pont)

- A34. A könyvvizsgáló például azáltal válaszolhat a csalásból eredő lényeges hibás állítás azonosított kockázataira, hogy speciális jártassággal és tudással rendelkező további személyeket- mint például igazságügyi és informatikai szakértőket - vagy tapasztaltabb személyeket jelöl ki a megbízásra.
- A35. A felügyelet terjedelme tükrözi a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatának könyvvizsgáló általi becslését, valamint a megbízásért felelős munkacsoport tagjainak szakértelmét.

Kiszámíthatatlansági elem a könyvvizsgálati eljárások kiválasztásában (Hiv.: 29. bekezdés (c) pont)

- A36. Fontos a kiszámíthatatlanság elemének beépítése a végrehajtandó könyvvizsgálati eljárások jellegébe, ütemezésébe és terjedelmébe, mivel a gazdálkodó egység olyan munkatársai, akik ismerik a megbízások alkalmával általában elvégzett könyvvizsgálati eljárásokat, képesek lehetnek jobban leplezni a beszámolókészítés során elkövetett csalást. Ez például az alábbiak révén érhető el:
- alapvető vizsgálati eljárások elvégzése olyan kiválasztott számlaegyenlegekre és állításokra vonatkozóan, amelyeket különben nem tesztelnek lényegességük vagy kockázatuk miatt
 - a könyvvizsgálati eljárások ütemezésének attól eltérően történő módosítása, ami egyébként várható
 - eltérő mintavételezési módszerek alkalmazása
 - könyvvizsgálati eljárások végrehajtása különböző helyszíneken vagy olyan helyszíneken, ahol azt előzőleg nem jelentik be.

Az állítások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítások becsült kockázataira reagáló könyvvizsgálati eljárások (Hiv.: 30. bekezdés)

- A37. A könyvvizsgálónak az állítások szintjén fennálló, csalásból eredő lényeges hibás becsült kockázatainak kezelésére adott válaszai magukban foglalhatják a könyvvizsgálati eljárások jellegének, ütemezésének és terjedelmének alábbi módokon történő megváltoztatását:

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- Szükséges lehet, hogy a végrehajtandó könyvvizsgálati eljárások jellegét megváltoztassák ahhoz, hogy megbízhatóbb és relevánsabb könyvvizsgálati bizonyítékot vagy további alátámasztó információkat szerezzenek be. Ez befolyásolhatja a végrehajtandó könyvvizsgálati eljárásoknak mind a típusát, mind pedig a kombinációját. Például:
 - Egyes eszközök fizikai megfigyelése vagy szemrevételezése fontosabbá válhat, vagy a könyvvizsgáló választhatja számítógéppel támogatott könyvvizsgálati módszerek alkalmazását annak érdekében, hogy több bizonyítékot szerezzen be a jelentős számlákban vagy az elektronikus tranzakciós fájlokban szereplő adatokról.
 - A könyvvizsgáló eljárásokat tervezhet meg további alátámasztó információk megszerzése céljából. Például, ha a könyvvizsgáló megállapítja, hogy a vezetés nyomás alatt van, hogy megfeleljenek az eredményekkel kapcsolatos elvárásoknak, akkor fennállhat annak kapcsolódó kockázata, hogy a vezetés olyan feltételeket tartalmazó értékesítési megállapodások megkötésével duzzasztja fel a bevételt, amelyek kizárják a bevételek megjelenítését, vagy azáltal, hogy még a szállítás előtt bocsát ki számlákat. Ilyen esetekben a könyvvizsgáló megtervezheti például a külső megerősítéseket úgy, hogy azokkal ne csak a kintlévő összegeket erősítsék meg, hanem az értékesítési megállapodások részleteit is, beleértve a dátumot, az áruvisszaküldéshez való jogokat és a szállítási feltételeket is. Emellett a könyvvizsgáló esetleg hatékonyan találja azt is, hogy kiegészítse az ilyen külső megerősítéseket a gazdálkodó egység nem pénzügyi munkatársaival az értékesítési megállapodások és szállítási feltételek változásaival kapcsolatban készített interjúkkal is.
- Szükséges lehet az alapvető vizsgálati eljárások ütemezésének módosítása. A könyvvizsgáló arra a következtetésre juthat, hogy alapvető teszteleseknek az időszak végén vagy ahhoz közeli időpontban történő végrehajtása jobban kezeli a csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatát. A könyvvizsgáló arra a következtetésre juthat, hogy a szándékos hibás állítás vagy manipuláció becsült kockázatai miatt azok a könyvvizsgálati eljárások, amelyek a könyvvizsgálati következtetéseknek az évközi időponttól az időszak végéig történő kivetítésére irányulnak, nem lennének hatékonyak. Ezzel szemben azért, mert egy szándékos hibás állítást – például egy helytelen bevétel-megjelenítéssel járó hibás állítást – kezdeményezhettek egy évközi időszakban, a

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

könyvvizsgáló úgy dönthet, hogy alapvető vizsgálati eljárásokat alkalmaz olyan ügyletekre vonatkozóan, amelyek a beszámolási időszakban korábban vagy az időszak során folyamatosan merültek fel.

- Az alkalmazott eljárások terjedelme tükrözi a csalásból származó lényeges hibás állítás kockázatainak becslését. Például a mintaméretek növelése vagy az elemző eljárások részletesebb szinten történő végrehajtása helyénvaló lehet. A számítógéppel támogatott könyvvizsgálati módszerek (Computer Assisted Audit Techniques, CAATs) alkalmazása az elektronikus ügyletek és számlafájlok kiterjedtebb tesztelését teheti lehetővé. Ilyen módszereket alkalmazhatnak mintaügyleteknek a kulcsfontosságú elektronikus fájlokból történő kiválasztásához, az adott tulajdonságokkal rendelkező ügyletek leválogatásához vagy minta helyett egy teljes sokaság vizsgálatához.
- A38. Ha a könyvvizsgáló olyan csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát azonosítja, amely hatással van a készletmennyiségekre, akkor a gazdálkodó egység készletnyilvántartásainak vizsgálata segíthet a fizikai készletszámlálás során vagy után speciális figyelmet igénylő helyszínek vagy tételek azonosításában. Az ilyen áttekintés ahhoz a döntéshez vezethet, hogy bizonyos helyszíneken előzetes bejelentés nélkül figyelik meg a készletszámlálást, vagy ugyanazon a napon végeznek készletszámlálást minden helyszínen.
- A39. A könyvvizsgáló azonosíthatja olyan csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát, amely számos számlát és állítást érint. Ezek magukban foglalhatnak eszközértékelést, konkrét ügyletekre vonatkozó becsléseket (mint például a vállalkozás egyik szegmensének felvásárlása, átszervezése vagy eladása), és egyéb jelentős elhatárolt kötelezettségeket (mint például nyugdíj és egyéb, a munkaviszony megszűnése utáni juttatásokkal kapcsolatos kötelezettségek, vagy környezetvédelmi helyreállítási kötelezettségek). A kockázat kapcsolódhat az ismétlődő becslésekre vonatkozó feltevésekben történt jelentős változásokhoz is. A gazdálkodó egység és környezetének megismerése során gyűjtött információk segíthetik a könyvvizsgálót a vezetés ilyen becslései ésszerűségének, valamint a mögöttes megítéléseknek és feltevéseknek az értékelésében. A vezetés által a korábbi időszakokban alkalmazott hasonló megítélések és feltevések visszamenőleges áttekintése is belátást engedhet a vezetés becsléseit alátámasztó megítélések és feltevések ésszerűségébe.
- A40. A csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatainak a kezelését célzó lehetséges könyvvizsgálati eljárások példáit, beleértve azokat, amelyek a kiszámíthatatlanság elemének beépítését illusztrálják, a 2. sz. függelék tartalmazza. A függelék példákat tartalmaz mind a

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

beszámolóképzítés során elkövetett csalásból, beleértve a bevételmegjelenítésből eredő beszámolóképzítés során elkövetett csalást, mind pedig az eszközök elsikkasztásából eredő lényeges hibás állítás kockázatainak a könyvvizsgáló általi becslésére adott válaszokra vonatkozóan.

A kontrolloknak a vezetés általi felülírásával kapcsolatos kockázatokra reagáló könyvvizsgálati eljárások

Naplótételek és egyéb helyesbítések (Hiv.: 32. bekezdés (a) pont)

- A41. A pénzügyi kimutatások csalásból eredő lényeges hibás állítása gyakran magában foglalja a pénzügyi beszámolási folyamat nem megfelelő vagy nem engedélyezett naplótételek rögzítésével történő manipulálását. Ez előfordulhat az év folyamán vagy az időszak végén, vagy azért, hogy a vezetés a pénzügyi kimutatásokban megjelenített összegeken olyan helyesbítéseket hajt végre, amelyek a naplótételekben nem tükröződnek, például konszolidációs helyesbítések és átsorolások révén.
- A42. Ezenkívül a naplótételekre vonatkozó kontrollok szabálytalan felülírásával kapcsolatos lényeges hibás állítások kockázatainak a könyvvizsgáló általi mérlegelése fontos, mivel az automatizált folyamatok és kontrollok csökkenthetik egy figyelmetlenségből bekövetkező hiba kockázatát, de nem szüntetik meg azt a kockázatot, hogy az egyének szabálytalanul felülírják az automatizált folyamatokat, például a főkönyvbe vagy a pénzügyi beszámolási rendszerbe automatikusan továbbított összegek módosításával. Mindezek mellett, ahol informatikai eszközöket alkalmaznak információk automatikus továbbítására, egy ilyen beavatkozásnak lehet, hogy kevés vagy semmilyen látható bizonyítéka nincs az információs rendszerekben.
- A43. A naplótételek és egyéb helyesbítések tesztelés céljára történő azonosításakor és kiválasztásakor, valamint a kiválasztott tételek alátámasztását vizsgáló megfelelő módszer meghatározásakor a következő ügyek bírnak relevanciával:
- *A csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak becslése* – a csalási kockázati tényezők jelenléte és a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak könyvvizsgáló általi becslése során szerzett egyéb információk segíthetik a könyvvizsgálót a naplótételek és egyéb helyesbítések konkrét csoportjainak tesztelésre történő azonosításában.
 - *Naplótételekre és egyéb helyesbítésekre bevezetett kontrollok* – a naplótételek és az egyéb helyesbítések elkészítésének és feladásának hatékony kontrolljai csökkenthetik a szükséges alapvető tesztelés terjedelmét, feltéve hogy a könyvvizsgáló tesztelte a kontrollok működési hatékonyságát.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- *A gazdálkodó egység pénzügyi beszámolási folyamata és a beszerezhető bizonyíték jellege* – sok gazdálkodó egység esetében az ügyletek rutinszerű feldolgozása manuális és automatizált lépések és eljárások kombinációját foglalja magában. Hasonlóképpen, a naplótételek és egyéb helyesbítések feldolgozása magában foglalhat manuális és automatizált eljárásokat és ellenőrzéseket. Ahol informatikát alkalmaznak a pénzügyi beszámolási folyamatban, a naplótételek és az egyéb helyesbítések lehet, hogy csak elektronikus formában léteznek.
- *Csalási szándékú naplótételek vagy egyéb helyesbítések jellemzői* – a helytelen naplótételeknek vagy egyéb helyesbítéseknek gyakran egyedi azonosító jellemzőik vannak. Az ilyen jellemzők magukban foglalhatnak olyan tételeket, (a) amelyeket nem kapcsolódó, szokatlan vagy ritkán használt számlán számoltak el, (b) amelyeket olyan egyének számoltak el, akik jellemzően nem számolnak el naplótételeket, (c) amelyeket időszak végén vagy olyan zárás utáni tételként rögzítettek, amelynek kevés magyarázata vagy leírása van, vagy amelynek nincs magyarázata vagy leírása, (d) amelyeket a pénzügyi kimutatások elkészítése előtt vagy során számoltak el, és nincs számlaszámuk, vagy (e) amelyek kerek számokat vagy azonosan végződő számokat tartalmaznak.
- *A számlák jellege és összetettsége* – helytelen naplótételeket vagy helyesbítéseket alkalmazhatnak olyan számláknál, (a) amelyek összetett vagy szokatlan jellegű ügyleteket tartalmaznak, (b) amelyek jelentős becsléseket és időszak végi helyesbítéseket tartalmaznak, (c) amelyek jobban ki voltak téve hibás állításoknak a múltban, (d) amelyeket nem egyeztettek rendszeresen vagy amelyek nem magyarázott eltéréseket tartalmaznak, (e) amelyek csoporton belüli ügyleteket tartalmaznak, vagy (f) amelyek más módon kapcsolatosak csalásból eredő lényeges hibás állítás azonosított kockázatával. A több helyszínnel vagy komponenssel rendelkező gazdálkodó egységek könyvvizsgálatánál mérlegelik, hogy szükséges-e naplótételeket több helyszínről kiválasztani.
- *A normál üzletmeneten kívül feldolgozott naplótételek vagy egyéb helyesbítések* – a nem standard naplótételek lehet, hogy nem esnek ugyanolyan szintű belső kontroll alá, mint az olyan naplótételek, amelyeket ismétlődő rendszerességgel használnak olyan ügyletek rögzítésére, mint például a havi értékesítések, a beszerzések és a készpénzkifizetések.

A44. A könyvvizsgáló szakmai megítélést alkalmaz a naplótételek és egyéb helyesbítések tesztelése jellegének, ütemezésének és terjedelmének meghatározásakor. Mindazonáltal, mivel a csalási szándékú naplótételeket

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

és egyéb helyesbítéseket gyakran egy beszámolási időszak végén számolják el, a 32. bekezdés (a) pont (ii) alpontja előírja, hogy a könyvvizsgáló ebben az időpontban elszámolt naplótételeket és egyéb helyesbítéseket válasszon ki. Ezenkívül, mivel csalásból eredő lényeges hibás állítások a pénzügyi kimutatásokban az időszak során folyamatosan felmerülhetnek, és nagy erőfeszítéssel igyekezhetnek leplezni a csalás elkövetésének módját, a 32. bekezdés (a) pont (iii) alpontja előírja, hogy a könyvvizsgáló mérlegelje, hogy szükséges-e a naplótételeket és egyéb helyesbítéseket az időszak folyamán tesztelni.

Számviteli becslések (Hiv.: 32. bekezdés (b) pont)

- A45. A pénzügyi kimutatások elkészítése megköveteli a vezetéstől, hogy számos olyan megítélést vagy feltevést alkalmazzon, amelyek jelentős számviteli becsléseket érintenek, továbbá hogy folyamatosan figyelemmel kísérje az ilyen becslések ésszerűségét. A beszámolóképzés során elkövetett csalást gyakran számviteli becslések szándékos hibás beállítása révén valósítják meg. Ez például úgy érhető el, hogy azonos módon túlértékelnek vagy alulértékelnek minden céltartalékot vagy tartalékot azért, hogy azokkal egyenletessé tegyék az eredményeket két vagy több számviteli időszakra vonatkozóan, vagy hogy elérjenek egy megjelölt eredményszintet a pénzügyi kimutatások felhasználóinak olyan módon történő félrevezetése céljából, hogy befolyásolják a gazdálkodó egység teljesítményéről és nyereségességéről kialakított vélekedéseiket.
- A46. A jelentős számviteli becslésekhez kapcsolódó, a vezetés által az előző évi pénzügyi kimutatásokban alkalmazott megítélések és feltevések visszamenőleges áttekintésének célja az, hogy megállapítsák, van-e a vezetés lehetséges elfogultságára utaló jelzés. Nem célja megkérdőjelezni a könyvvizsgáló előző évi szakmai megítélését, amely az akkor rendelkezésre álló információkon alapult.
- A47. Az 540. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard is előír visszamenőleges áttekintést.¹⁸ Ezt az áttekintést kockázatbecslési eljárásaként hajtják végre, hogy információt nyerjenek a vezetés előző időszaki becslési folyamatának hatékonyságáról, könyvvizsgálati bizonyítékot szerezzenek az előző időszaki számviteli becslések végeredményéről, vagy adott esetben a tárgyidőszaki számviteli becslések kialakítását érintő későbbi újrabecsléséről, továbbá könyvvizsgálati bizonyítékot szerezzenek az olyan kérdésekről, mint például a becslési bizonytalanság, amelyeknek pénzügyi kimutatásokban történő közzététele

¹⁸ Az 540. témaszámú, „Számviteli becslések – beleértve a valós értékre vonatkozó számviteli becsléseket is – és a kapcsolódó közzétételek könyvvizsgálata” című nemzetközi könyvvizsgálati standard 9. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

követelmény lehet. Gyakorlati szempontból a vezetés megítéléseinek és feltételezéseinek a könyvvizsgáló általi áttekintése a jelen nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát esetlegesen megtestesítő elfogultságok szempontjából elvégezhető együtt az 540. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard által előírt áttekintéssel.

A jelentős ügyletek üzleti értelme (Hiv.: 32. bekezdés (c) pont)

A48. Azok a jelzések, amelyek arra utalhatnak, hogy a gazdálkodó egység normál üzletmenetén kívül eső jelentős vagy egyébként szokatlanak tűnő ügyleteket lehet, hogy beszámolóképzés során elkövetett csalás kivitelezése vagy eszközök elikkasztásának leplezése céljából kötöttek, az alábbiakat foglalják magukban:

- az ilyen ügyletek formája túlságosan összetettnek tűnik (például az ügylet több gazdálkodó egységet érint egy konszolidált csoporton belül vagy több nem kapcsolatos harmadik felet)
- a vezetés nem beszélt meg az ilyen ügyletek jellegét és elszámolását a gazdálkodó egység irányításával megbízott személyekkel, és a dokumentáció nem megfelelő
- a vezetés nagyobb hangsúlyt fektet egy adott számviteli eljárás szükségességére, mint az ügylet mögöttes gazdaságosságára
- olyan ügyleteket, amelyek nem konszolidált kapcsolatos feleket érintenek, beleértve a speciális célú gazdálkodó egységeket is, nem tekintettek át vagy nem hagytak jóvá megfelelően a gazdálkodó egység irányításával megbízott személyek
- az ügyletek korábban nem azonosított kapcsolatos feleket vagy olyan feleket érintenek, akik nem rendelkeznek vagyoni eszközzel vagy pénzügyi erővel ahhoz, hogy az ügyletet a könyvvizsgálat alatt álló gazdálkodó egység segítsége nélkül támogassák.

A könyvvizsgálati bizonyíték értékelése (Hiv.: 34–37. bekezdés)

A49. A 330. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard előírja, hogy a könyvvizsgáló, a végrehajtott könyvvizsgálati eljárások és a megszerzett könyvvizsgálati bizonyíték alapján értékelje, hogy az állítások szintjén fennálló lényeges hibás állítások kockázataira vonatkozó becslések továbbra is helytállóak-e.¹⁹ Ez az értékelés elsősorban a könyvvizsgáló megítélésén alapuló minőségi kérdés. Az ilyen értékelés további betekintést engedhet a csalási szándékú lényeges hibás állítás kockázataiba, valamint abba, hogy

¹⁹ A 330. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 25. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

szükség van-e további vagy eltérő könyvvizsgálati eljárások végrehajtására. A 3. sz. függelék olyan körülményekre hoz példát, amelyek csalás lehetőségét jelezhetik.

Átfogó következtetés kialakítása során, a könyvvizsgálat végéhez közeli időpontban végrehajtott elemző eljárások (Hiv.: 34. bekezdés)

A50. Annak megállapítása, hogy melyik konkrét tendenciák vagy kapcsolatok jelezhetik csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát, szakmai megítélést igényel. Az év végi bevételt vagy jövedelmet érintő szokatlan kapcsolatok különösen relevánsak. Ezek között esetleg a következők szerepelnek: szokatlanul nagy összegű bevételek, amelyeket a beszámolási időszak utolsó néhány hetében mutatnak ki, vagy szokatlan ügyletek; vagy olyan bevétel, amely nincs összhangban a működési cash flow alakulásával.

Az azonosított hibás állítások mérlegelése (Hiv.: 35–37. bekezdés)

A51. Mivel a csalás magában foglalja a csalás elkövetésére irányuló ösztönzést vagy nyomást, az elkövetésre adódó felismert lehetőséget vagy a tett bizonyos indoklását, a csalás esete valószínűleg nem elszigetelt jelenség. Ennek megfelelően a hibás állítások – mint például számos hibás állítás egy konkrét helyszínen, még akkor is, ha a halmozott hatás nem lényeges – csalásból eredő hibás állítás kockázatát jelezhetik.

A52. Az azonosított csalás hatásai a körülményektől függenek. Például egy egyébként jelentéktelen csalás jelentős lehet, ha a felső vezetést érinti. Ilyen körülmények között a korábban beszerzett bizonyítékok megbízhatósága megkérdőjelezhető, mivel kétségek merülhetnek fel a nyilatkozatok teljességével és igazságtartalmával kapcsolatban, valamint a számviteli nyilvántartások és dokumentáció eredetiségét illetően. Fennállhat a munkavállalókat, a vezetést vagy harmadik feleket magában foglaló összejárás lehetőség is.

A53. A 450. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard²⁰ és a 700. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard²¹ követelményeket határoz meg és útmutatást nyújt a hibás állítások értékelésére és jellemzőire vonatkozóan, valamint azoknak a könyvvizsgálói jelentésre gyakorolt hatását illetően.

²⁰ 450. témaszámú, „A könyvvizsgálat során azonosított hibás állítások értékelése” című nemzetközi könyvvizsgálati standard

²¹ 700. témaszámú, „A pénzügyi kimutatásokra vonatkozó vélemény kialakítása és jelentéskészítés” című nemzetközi könyvvizsgálati standard

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

Ha a könyvvizsgáló nem tudja folytatni a megbízást (Hiv.: 38. bekezdés)

- A54. Olyan különleges körülmények, amelyek felmerülhetnek és kétségesse tehetik, hogy a könyvvizsgáló képes-e folytatni a könyvvizsgálat végrehajtását többek között az alábbiak:
- a gazdálkodó egység nem teszi meg a könyvvizsgáló által az adott körülmények között szükségesnek vélt megfelelő intézkedéseket a csalást illetően, még akkor is, ha a pénzügyi kimutatások szempontjából a csalás nem lényeges
 - a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak könyvvizsgáló általi mérlegelése és a könyvvizsgálati tesztek eredményei lényeges és átfogó csalás jelentős kockázatát jelzik, vagy
 - a könyvvizsgálónak jelentős aggályai vannak a vezetés vagy az irányítással megbízott személyek kompetenciáját vagy tisztességét illetően.
- A55. Mivel nagyon sokféle körülmény merülhet fel, nem lehet határozottan leírni, mikor helyénvaló a megbízástól való visszalépés. A könyvvizsgáló következtetését befolyásoló tényezők közé tartoznak a vezetés tagjai vagy az irányítással megbízott személyek érintettségének hatása (ami befolyásolhatja a vezetés nyilatkozatainak megbízhatóságát), és a gazdálkodó egységgel való folytatódó együttműködés hatásai a könyvvizsgálóra.
- A56. A könyvvizsgálónak ilyen esetekben szakmai és jogi felelőssége van, amely országonként eltérő lehet. Néhány országban például a könyvvizsgálónak joga vagy kötelessége lehet nyilatkozatot vagy jelentést tenni a könyvvizsgálati kinevezést adó személy vagy személyek felé, vagy néhány esetben a felügyeleti hatóságok felé. A körülmények kivételes jellege, valamint a jogi követelmények figyelembevételének szükségessége miatt a könyvvizsgáló helyénvalónak tarthatja, hogy jogi tanácsadást vegyen igénybe a megbízástól való visszalépésre irányuló döntés meghozatalához, valamint a megfelelő intézkedések meghatározásához, beleértve a részvényeseknek, a szabályozóknak vagy másoknak történő jelentés lehetőségét is.²²

Állami szektorbeli gazdálkodó egységekre jellemző szempontok

- A57. Lehet, hogy sok esetben az állami szektorban a megbízástól való visszalépés lehetősége nem áll fenn a könyvvizsgáló számára a megbízás jellege vagy közérdeket érintő megfontolások miatt.

²² Az IFAC Könyvvizsgálók etikai kódexe ad iránymutatást a jelenlegi könyvvizsgálót felváltó könyvvizsgálóval folytatott kommunikációra vonatkozóan.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

Írásbeli nyilatkozatok (Hiv.: 39. bekezdés)

- A58. Az 580. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard²³ követelményeket határoz meg és útmutatást nyújt megfelelő nyilatkozatoknak a könyvvizsgálat során a vezetéstől és adott esetben az irányítással megbízott személyektől történő beszerzésére vonatkozóan. Amellett, hogy elismerik a pénzügyi kimutatások elkészítésére vonatkozó felelősségük teljesítését, fontos, hogy a gazdálkodó egység méretétől függetlenül a vezetés és adott esetben az irányítással megbízott személyek elismerjék felelősségüket a csalás megelőzése és feltárása céljából kialakított, bevezetett és fenntartott belső kontrollért.
- A59. A csalás jellege és a könyvvizsgálók által a pénzügyi kimutatásokban fennálló, csalásból eredő lényeges hibás állítások feltárásánál tapasztalt nehézségek miatt fontos, hogy a könyvvizsgáló írásbeli nyilatkozatot szerezzen be a vezetéstől, és adott esetben az irányítással megbízott személyektől, amely megerősíti, hogy ismertették a könyvvizsgálóval az alábbiakat:
- (a) azon kockázat vezetés általi felmérésének eredményeit, hogy a pénzügyi kimutatások csalás miatt lényeges hibás állításokat tartalmazhatnak, valamint
 - (b) a gazdálkodó egységet érintő bármely tényleges, vélt vagy állítólagos csalásra vonatkozó ismereteiket.

Kommunikáció a vezetés felé és az irányítással megbízott személyekkel

Kommunikáció a vezetés felé (Hiv.: 40. bekezdés)

- A60. Amikor a könyvvizsgáló bizonyítékot szerzett be arról, hogy csalás esete áll fenn vagy állhat fenn, fontos, hogy az ügyre a lehető legkorábban felhívja a vezetés megfelelő szintjének a figyelmét. Ez akkor is így van, ha esetleg az ügynek nincsenek következményei (például a gazdálkodó egység szervezeti felépítésében alacsony szinten lévő munkavállaló által elkövetett kisebb sikkasztás). Annak meghatározása, hogy a vezetés mely szintje megfelelő, szakmai megítélés kérdése, és olyan tényezők befolyásolják, mint az összejártság valószínűsége és a gyanított csalás jellege és mértéke. A vezetés megfelelő szintje rendszerint legalább egy szinttel feljebb van, mint a gyanított csalás által érintettnek tűnő személyek.

Kommunikáció az irányítással megbízott személyekkel (Hiv.: 41. bekezdés)

- A61. A könyvvizsgáló kommunikációja az irányítással megbízott személyekkel történhet szóban vagy írásban. A 260. témaszámú nemzetközi

²³ 580. témaszámú, „Írásbeli nyilatkozatok” című nemzetközi könyvvizsgálati standard

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

könyvvizsgálati standard azonosítja azokat a tényezőket, amelyeket a könyvvizsgáló fontolóra vesz annak meghatározásakor, hogy szóban vagy írásban történjen-e a kommunikáció.²⁴ A felső vezetést érintő csalás vagy a pénzügyi kimutatásokban lényeges hibás állításokat eredményező csalás jellege és érzékenysége miatt a könyvvizsgáló megfelelő időben jelenti az ilyen ügyeket és szükségesnek tarthatja az ilyen ügyeket írásban is jelenteni.

- A62. Bizonyos esetekben a könyvvizsgáló helyénvalónak tarthatja, hogy kommunikáljon az irányítással megbízott személyekkel akkor is, amikor a vezetésen kívüli munkavállalókat érintő olyan csalás jut a tudomására, amely nem eredményez lényeges hibás állítást. Ugyanígy, az irányítással megbízott személyek lehet, hogy tájékoztatást kívánnak kapni az ilyen körülményekről. A kommunikációs folyamatot segíti, ha a könyvvizsgáló és az irányítással megbízott személyek a könyvvizsgálat egy korai szakaszában megegyeznek a könyvvizsgáló ilyen vonatkozású kommunikációi jellegében és terjedelmében.
- A63. Azon kivételes körülmények között, amikor a könyvvizsgálónak a vezetés vagy az irányítással megbízott személyek tisztességét vagy őszinteségét illetően merülnek fel kétségei, a könyvvizsgáló helyénvalónak tarthatja jogi tanácsadás igénybevételét, amely elősegíti a megfelelő intézkedések meghatározását.

Csalással kapcsolatos egyéb kérdések (Hiv.: 42. bekezdés)

- A64. A csaláshoz kapcsolódó, a gazdálkodó egység irányításával megbízott személyekkel megbeszélendő egyéb kérdések magukban foglalhatják például az alábbiakat:
- a csalások megelőzése és feltárása céljából létrehozott kontrolloknak, valamint annak a kockázatnak, hogy a pénzügyi kimutatások hibás állításokat tartalmazhatnak, a vezetés általi felmérése jellegével, terjedelmével és gyakoriságával kapcsolatos aggodalmak
 - a belső kontroll azonosított jelentős hiányossága megfelelő kezelésének, vagy egy azonosított csalásra történő megfelelő válaszdásnak a vezetés általi elmulasztása
 - a gazdálkodó egység kontrollkörnyezetének a könyvvizsgáló általi értékelése, beleértve a vezetés kompetenciájával és tisztességével kapcsolatos kérdéseket is
 - a vezetés olyan intézkedései, amelyek beszámolóképzés során elkövetett csalást jelezhetnek, mint például a vezetés által választott

²⁴ A 260. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard A38. bekezdése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

és alkalmazott olyan számviteli politikák, amelyek jelezhetik a vezetésnek az eredmények menedzselésére irányuló erőfeszítését a pénzügyi kimutatások felhasználóinak félrevezetése céljából azáltal, hogy befolyásolják a gazdálkodó egység teljesítményéről és nyereségességéről kialakított vélekedéseiket

- aggodalmak az olyan ügyletek jóváhagyásának megfelelőségére és teljességére vonatkozóan, amelyek a szokásos üzletmeneten kívül esőnek tűnnek.

Kommunikáció a szabályozó és a végrehajtó hatóságok felé (Hiv.: 43. bekezdés)

A65. A könyvvizsgáló ügyfél-információk bizalmas kezelésére irányuló szakmai kötelessége kizárhatja a csalás jelzését a gazdálkodó egységen kívüli felek felé. Ugyanakkor a könyvvizsgáló jogi felelőssége országonként változik, és bizonyos körülmények között a titoktartási kötelezettséget felülírhatja törvény, jogszabály vagy bíróság. Néhány országban egy hitelintézet könyvvizsgálójának törvényes kötelezettsége, hogy a csalás előfordulását jelentse a felügyeleti szerveknek. Hasonlóképpen, néhány országban a könyvvizsgálónak kötelessége, hogy jelentse a hibás állításokat a hatóságoknak olyan esetekben, ha a vezetés és az irányítással megbízott személyek nem tesznek helyesbítő intézkedéseket.

A66. A könyvvizsgáló helyénvalónak tarthatja jogi tanácsadás igénybevételét az adott körülmények között megfelelő intézkedések meghatározása érdekében, aminek az a célja, hogy biztosítsa a szükséges lépéseket az azonosított csalás közérdeket érintő aspektusainak mérlegelésében.

Állami szektorbeli gazdálkodó egységekre jellemző szempontok

A67. Az állami szektorban a csalás jelentésére vonatkozó követelmények, függetlenül attól, hogy a könyvvizsgálati folyamat során tarták-e fel azokat vagy sem, a könyvvizsgálati megbízás vagy a kapcsolódó jogszabályok, szabályozás vagy más autoritás adott rendelkezéseitől függhetnek.

1. számú függelék
(Hiv.: A25. bekezdés)

Példák csalási kockázati tényezőkre

A jelen függelékben azonosított csalási kockázati tényezők olyan tényezőkre példák, amelyekkel a könyvvizsgálók sokféle helyzetben szembesülhetnek. Elkülönítetten található azok a példák, amelyek a könyvvizsgáló mérlegelése szempontjából releváns csalás két típusával kapcsolatosak – azaz a beszámolóképzés során elkövetett csalással és az eszközök elsikkasztásával. Az ilyen csalástípusok mindegyikére vonatkozóan a kockázati tényezők további besorolásra kerültek három olyan feltétel alapján, amelyek általában jelen vannak csalásból eredő lényeges hibás állítás felmerülésekor: (a) ösztönzés/nyomás, (b) lehetőségek és (c) hozzáállás/megindoklás. Bár a kockázati tényezők a helyzetek széles skáláját fedik le, csak példaként szolgálnak és ennek megfelelően, a könyvvizsgáló további vagy eltérő kockázati tényezőket is azonosíthat. Ezen példák nem mindegyike releváns minden körülmények között, és néhányuk jelentősége nagyobb vagy kisebb lehet az eltérő méretű vagy eltérő tulajdonosi szerkezettel vagy körülményekkel rendelkező gazdálkodó egységek esetében. Továbbá a megadott kockázati tényezők példái sorrendiségének nem célja a relatív fontosságukat vagy felmerülésük gyakoriságát tükrözni.

A beszámolóképzés során elkövetett csalásból eredő hibás állításokhoz kapcsolódó csalási kockázati tényezők

Az alábbiak a beszámolóképzés során elkövetett csalásból eredő hibás állításokhoz kapcsolódó csalási kockázati tényezőkre példák.

Ösztönzés/Nyomás

A pénzügyi stabilitást vagy nyereségességet olyan gazdasági, ágazati, vagy a gazdálkodó egység működésével kapcsolatos feltételek fenyegetik, mint például az alábbiak (vagy az alábbiak által jelzettek):

- magas fokú verseny vagy piaci telítettség, amelyet csökkenő árrepek kísérnek
- magas fokú sebezhetőség a gyors változásokkal szemben, mint például a technológiában, a termékek elavulásában, vagy kamatlábakban történő változások
- a vevői kereslet jelentős hanyatlásai és növekvő számú üzleti bukás akár az ágazatban, akár az egész gazdaságban
- olyan működési veszteségek, amelyek csöddel, végrehajtással vagy ellenséges felvásárlással fenyegetnek

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- ismétlődő negatív működési cash flow-k, vagy a működésből történő cash flow-termelésre való képtelenség, miközben a beszámolóban eredmény és eredménynövekedés szerepel
- gyors növekedés vagy szokatlan nyereségesség, különösen az ugyanabban az ágazatban működő más társaságokhoz képest
- új számviteli, törvényi vagy szabályozási követelmények.

A vezetésen túlzott nyomás van, hogy megfeleljen harmadik felek követelményeinek vagy elvárásainak az alábbiak miatt:

- befektetési elemzők, intézményi befektetők, jelentős hitelezők vagy egyéb külső felek nyereségességi vagy tendenciaszintre vonatkozó elvárásai (különösen a túlzottan agresszív vagy irreális elvárások), beleértve a vezetés által például túl optimista sajtóközleményekben vagy az éves jelentésbeli üzenetekben teremtett elvárásokat
- további adósság- vagy tőkefinanszírozás megszerzésének szükségessége a versenyképesség fenntartása érdekében – beleértve a főbb kutatási és fejlesztési vagy beruházási kiadások finanszírozását
- a tőzsdei jegyzés követelményeinek, vagy az adósság-visszafizetéssel vagy egyéb adóssághoz kapcsolódó kovenáns-követelményeknek épp, hogy csak képesek megfelelni
- gyenge pénzügyi eredményekről való beszámolás vélt vagy valós hátrányos hatásai a jelentős függő ügyletekre, mint például üzleti kombinációkra vagy szerződések elnyerésére.

A rendelkezésre álló információk azt jelzik, hogy a vezetés vagy az irányítással megbízott személyek személyes pénzügyi helyzetét fenyegeti a gazdálkodó egység pénzügyi teljesítménye a következők miatt:

- jelentős pénzügyi érdekeltségek a gazdálkodó egységben
- javadalmazásuk jelentős része (például prémiumok, részvényopciók és utólagos jövedelemre vonatkozó megállapodások) attól függ, hogy eléri-e a részvényár, működési eredményekre, pénzügyi helyzetre vagy cash flow-kra vonatkozóan kitűzött agresszív célokat²⁵
- a gazdálkodó egység adósságainak személyes garanciája.

Túlzott nyomás van a vezetésen vagy a munkatársakon az irányítással megbízott

²⁵ A vezetésre vonatkozó ösztönzési programok függhetnek olyan célok elérésétől, amelyek csak bizonyos számlákra vagy a gazdálkodó egység kiválasztott tevékenységeire vonatkoznak, még akkor is, ha a kapcsolódó számlák vagy tevékenységek lehet, hogy nem lényegesek a gazdálkodó egység egészét tekintve.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

személyek által meghatározott pénzügyi célok teljesítésére vonatkozóan, beleértve az értékesítést vagy nyereségességet ösztönző célokat is.

Lehetőségek

Az ágazat jellege vagy a gazdálkodó egység működése lehetőséget ad a beszámolóképzítés során elkövetett csalásra, amely az alábbiakból eredhet:

- kapcsolt felekkel folytatott jelentős ügyletek, amelyek nem tartoznak a szokásos üzletmenethez, vagy nem auditált vagy más társaság által auditált kapcsolt felekkel folytatott jelentős ügyletek
- erős pénzügyi jelenlét vagy képesség bizonyos ágazati szektor uralására, ami lehetővé teszi, hogy a gazdálkodó egység határozza meg a feltételeket a szállítók vagy ügyfelek felé, ami nem megfelelő vagy nem a szokásos piaci feltételek szerint lebonyolított ügyleteket eredményezhet
- eszközök, kötelezettségek, bevételek vagy ráfordítások, amelyek olyan jelentős becsléseken alapulnak, amelyek nehezen megerősíthető szubjektív megítélést vagy bizonytalanságot foglalnak magukban
- jelentős, szokatlan vagy igen összetett ügyletek (különösen az időszak vége felé), amelyek nehéz, „tartalom elsődlegessége a formával szemben” témájú kérdéseket vetnek fel
- olyan joghatóságokban elhelyezkedő vagy nemzetközi határokon átnyúlóan végzett jelentős tevékenységek, ahol eltérő az üzleti környezet és a kultúra
- üzleti közvetítők olyan alkalmazása, amely üzleti szempontból nem igazolható egyértelműen
- olyan, adóparadicsomok joghatósága alatt lévő jelentős bankszámlák, leányvállalatok vagy fiókok, amelyek üzleti szempontból nem igazolhatók egyértelműen.

A vezetés általi figyelemmel kísérés nem hatékony az alábbiak miatt:

- a vezetésben egy személy vagy egy kis csoport dominál (nem tulajdonos által vezetett vállalkozásban) ellensúlyozó kontrollok nélkül
- a pénzügyi beszámolási folyamat és a belső kontroll irányítással megbízott személyek általi felügyelete nem hatékony.

Összetett vagy instabil szervezeti struktúra áll fenn, ahogy azt az alábbiak bizonyítják:

- a gazdálkodó egységben ellenőrzést biztosító részesedéssel rendelkező szervezet vagy személyek nehezen azonosíthatók
- túlságosan összetett szervezeti struktúra, amelyben szokatlan jogi személyek vagy vezetői felhatalmazási szintek szerepelnek

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- a felső szintű vezetés, jogi tanácsadók vagy az irányítással megbízott személyek gyakori cserélődése.

A belső kontroll komponensei hiányosak az alábbiakból kifolyólag:

- a kontrollok nem megfelelő figyelemmel kísérése, beleértve az automatizált kontrollokat és az évközi pénzügyi beszámolást (ahol előírás a külső beszámolás)
- magas forgási sebesség vagy nem hatékony munkatársak alkalmazása a számvitel, a belső audit vagy az informatika területén
- nem hatékony számviteli és információs rendszerek, beleértve a belső kontroll jelentős hiányosságait magában foglaló helyzeteket.

Hozzáállás/megindoklás

- a gazdálkodó egység értékeinek vagy etikai standardjainak vezetés általi kommunikációja, megvalósítása, támogatása vagy alkalmazása, vagy a nem megfelelő értékek vagy etikai standardok kommunikációja nem hatékony
- a nem pénzügyi vezetés nagymértékű részvétele a számviteli politikák kiválasztásában vagy a jelentős becslések meghatározásában, vagy ezekbe történő túlzott beleszólása
- az értékpapír-jogszabályok vagy egyéb jogszabályok és szabályozások megszegésének ismert múltbeli esetei, vagy csalással vagy jogszabályok és szabályozások megszegésével kapcsolatos jogi igények a gazdálkodó egységgel, annak felső szintű vezetésével vagy az irányítással megbízott személyekkel szemben
- a vezetés túlzott érdeke a gazdálkodó egység részvényárainak vagy eredménytendenciájának fenntartásában vagy növelésében
- a vezetés azzal kapcsolatos gyakorlata, hogy elkötelezi magát az elemzők, hitelezők és egyéb harmadik felek felé arra vonatkozóan, hogy teljesíti az agresszív vagy irreális terveket
- a vezetés nem javítja ki időben a belső kontroll ismert jelentős hiányosságait
- a vezetésnek érdekében áll nem megfelelő eszközöket használni a kimutatásokban szereplő eredmények adózási okokból történő minimalizálása céljából
- alacsony erkölcsi színvonal a felső szintű vezetésben
- a tulajdonos-vezető nem tesz különbséget a személyes és az üzleti ügyletek között
- vita a részvényesek között egy zártkörű gazdálkodó egységben

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- a vezetés ismétlődő kísérletei a határesetnek minősülő vagy nem megfelelő elszámolás lényegesség alapján történő indoklására
- a vezetés és a jelenlegi vagy előző könyvvizsgáló között feszült a kapcsolat, ahogy azt az alábbiak mutatják:
 - gyakori viták a jelenlegi vagy az előző könyvvizsgálóval számviteli, könyvvizsgálati vagy beszámolási ügyekben
 - indokolatlan követelések a könyvvizsgálóval szemben, mint például irreális időkorlátok a könyvvizsgálat befejezését vagy a könyvvizsgálói vélemény kibocsátását illetően
 - olyan korlátok felállítása a könyvvizsgálóval szemben, amelyek nem helyénvaló módon korlátozzák a munkatársakhoz vagy információkhoz való hozzáférést, vagy a hatékony kommunikációt az irányítással megbízott személyekkel
 - a vezetés önkényeskedő magatartása a könyvvizsgálóval szemben, különös tekintettel a könyvvizsgálói munka hatókörének vagy a könyvvizsgálati megbízásra kijelölt vagy azzal kapcsolatban konzultációra igénybe vett személyek kiválasztásának vagy megtartásának befolyásolására tett kísérletekre.

Az eszközök elsikkasztásából származó hibás állítások kockázati tényezői

Az eszközök elsikkasztásából származó hibás állításokhoz kapcsolódó kockázati tényezők is azon három feltétel szerint kerültek besorolásra, amelyek általában jelen vannak csalás meglétekor: ösztönzés/nyomás, lehetőségek, és hozzáállás/megindoklás. A beszámolóképzés során elkövetett csalásból származó hibás állításokhoz kapcsolódó néhány kockázati tényező is jelen lehet az eszközök elsikkasztásából származó hibás állítások felmerülésekor. Például a vezetés nem hatékony figyelemmel kísérése és a belső kontroll más hiányosságai jelen lehetnek akkor, amikor akár beszámolóképzés során elkövetett csalásból, akár eszközök elsikkasztásából eredő hibás állítás áll fenn. Az alábbiak példák az eszközök elsikkasztásából származó hibás állításokhoz kapcsolódó kockázati tényezőkre.

Ösztönzés/Nyomás

Személyes pénzügyi kötelmek nyomást gyakorolhatnak a vezetésre vagy az olyan munkavállalókra, akiknek hozzáférésük van készpénzhez vagy egyéb, lopásnak kitett eszközökhöz, az ilyen eszközök elsikkasztására vonatkozóan.

A gazdálkodó egység és az olyan munkavállalók közötti kedvezőtlen kapcsolat, akiknek hozzáférésük van készpénzhez vagy egyéb, lopásnak kitett eszközökhöz, motiválhatja az adott munkavállalókat az eszközök elsikkasztására. Kedvezőtlen kapcsolatot okozhatnak például az alábbiak:

- munkavállalók ismert vagy előre látható jövőbeni elbocsátása

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- munkavállalói kompenzációs vagy juttatási programok közelmúltbeli vagy előre látható változásai
- a várakozásokkal összhangban nem álló előléptetések, juttatások vagy egyéb jutalmak.

Lehetőségek

Bizonyos jellemzők vagy körülmények növelhetik az eszközök elsikkasztásnak való kitettségét. Például nő az eszközök elsikkasztásának a lehetősége az alábbiak megléte mellett:

- nagy összegű rendelkezésre álló vagy feldolgozott készpénz
- olyan készlettelek, amelyek kisméretűek, nagy értékűek vagy nagy irántuk a kereslet
- könnyen átváltható eszközök, pl. bemutatóra szóló kötvény, gyémánt vagy számítógépes chip
- olyan befektetett eszközök, amelyek kisméretűek, piacképesek, vagy amelyeknél nincs megfigyelhető tulajdonosi azonosító.

Az eszközök feletti nem megfelelő belső kontroll növelheti az ilyen eszközök elsikkasztásnak való kitettségét. Az eszközök elsikkasztása például bekövetkezhet az alábbiak fennállása miatt:

- a feladatok megosztása vagy a független ellenőrzések nem megfelelőek
- a felső szintű vezetés ráfordításainak nem megfelelő felügyelete, például utazási és egyéb költségtérítések
- az eszközökért felelős munkavállalók vezetés általi nem megfelelő felügyelete, például a távoli helyszínek nem megfelelő felügyelete vagy figyelemmel kísérése
- az eszközökhöz való hozzáféréssel rendelkező állásokra jelentkezők nem megfelelő szűrése
- az eszközök nem megfelelő nyilvántartása
- az ügyletek nem megfelelő engedélyezési és jóváhagyási rendszere (például a beszerzésben)
- a készpénz, a befektetések, a készletek vagy a befektetett eszközök nem megfelelő fizikai védelme
- az eszközök teljes és időben történő egyeztetéseinek hiánya
- az ügyletek időben történő és megfelelő dokumentálásának hiánya, például visszáruk jóváírásai

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- a kulcsfontosságú kontrollfunkciókat végrehajtó munkatársaknak nem biztosítanak kötelező jellegű szabadságot
- az informatika vezetés általi nem megfelelő ismerete, ami lehetővé teszi, hogy az informatikai munkavállalók sikkasztást kövessenek el
- az automatizált nyilvántartások nem megfelelő hozzáférés kontrollja, beleértve a számítógépes rendszerek eseménynaplóinak kontrolljait és áttekintését.

Hozzáállás/megindoklás

- Az eszközök elsikkasztásához kapcsolódó kockázatok figyelemmel kísérése és csökkentése szükségességének figyelmen kívül hagyása.
- Az eszközök elsikkasztása feletti belső kontroll figyelmen kívül hagyása a meglévő kontrollok felülírásán vagy a belső kontroll ismert hiányosságaira vonatkozó megfelelő javító intézkedés elmulasztásán keresztül.
- A gazdálkodó egységgel vagy a munkavállalók gazdálkodó egység általi kezelésével kapcsolatos nemtetszést vagy elégedetlenséget jelző magatartás.
- Viselkedésben vagy életvitelben bekövetkezett változások, amelyek eszközök elsikkasztását jelezhetik.
- Házipénztárral kapcsolatos lopás eltűrése.

Példák a csalásból eredő lényeges hibás állítások becsült kockázatainak kezelését célzó lehetséges könyvvizsgálati eljárásokra

Az alábbiak példák a beszámolóképzés során elkövetett csalásból és az eszközök elsikkasztásából származó csalásból eredő lényeges hibás állítások becsült kockázatainak kezelését célzó lehetséges könyvvizsgálati eljárásokra. Bár ezek az eljárások a helyzetek széles skáláját fedik le, csak példaként szolgálnak, és ennek megfelelően lehet, hogy nem a legmegfelelőbbek vagy nem szükségesek minden esetben. Továbbá az eljárások sorrendiségének nem célja azok relatív fontosságát tükrözni.

Mérlegelés az állítások szintjén

A csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatainak a könyvvizsgáló általi felmérésére adott konkrét válaszok az azonosított csalási kockázati tényezők vagy körülmények típusaitól vagy kombinációitól, valamint azoktól az ügyletcsoportoktól, számlaegyenlegektől, közzétételektől és állításoktól függően fognak változni, amelyeket ezek érinthetnek.

Az alábbiak a válaszok jellegzetes példái:

- Helyszínek meglátogatása vagy bizonyos tesztek elvégzése meglepetésszerűen vagy bejelentés nélkül. Például a készletek megtekintése olyan helyszíneken, ahol a könyvvizsgáló megjelenését korábban nem jelentették be, vagy készpénzszámlálás egy bizonyos napon, meglepetésszerűen.
- Kérés arra vonatkozóan, hogy a készleteket a beszámolási időszak végén vagy az időszak végéhez közelebb eső napon leltározzák, annak érdekében, hogy csökkentsék az egyenlegek manipulálásának kockázatát a leltározás időpontja és a beszámolási időszak vége közötti időszakban.
- A könyvvizsgálati megközelítés megváltoztatása a tárgyév során. Például a főbb vevők vagy szállítók szóbeli megkeresése az írásos megerősítés kiküldésén felül; megerősítés kérése egy adott szervezeten belüli konkrét féltől, vagy több vagy más jellegű információ keresése.
- A gazdálkodó egység negyedév végi vagy év végi helyesbítő tételeinek részletes áttekintése, és bármely, jellegét vagy összegét tekintve szokatlan tétel kivizsgálása.
- A jelentős és szokatlan ügyleteknél – különös tekintettel azokra, amelyek az év végén vagy a körül fordulnak elő – a kapcsolt felek lehetőségének, és az ügyleteket alátámasztó pénzügyi erőforrások forrásainak kivizsgálása.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- Alapvető elemző eljárások végrehajtása alábontott adatok használatával. Például az értékesítésnek és az értékesítés közvetlen önköltségének összehasonlítása a könyvvizsgáló várakozásaival helyszínenként, üzletáganként vagy havonként.
- Interjúk készítése az olyan területeken dolgozó munkatársakkal, ahol csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát azonosították, annak érdekében, hogy felmérjék, hogyan értékelik a dolgozók a kockázatot, és azt, hogy a kontrollok kezelik-e és hogyan ezt a kockázatot.
- Amikor más független könyvvizsgálók könyvvizsgálják egy vagy több leányvállalat, részleg vagy fiók pénzügyi kimutatásait, a szükségesnek ítélt végrehajtandó munka terjedelmének velük történő megvitatása ahhoz, hogy kezeljék az ezen komponensek közötti ügyletekkel és tevékenységekkel kapcsolatos csalásból eredő lényeges hibás állítások becsült kockázatát.
- Ha szakértő munkája különösen jelentőssé válik egy olyan pénzügyi kimutatásbeli tételt illetően, amelynél a csalásból eredő hibás állítás becsült kockázata magas, további eljárások végrehajtása a szakértő néhány vagy összes feltevésére, módszerére vagy megállapítására vonatkozóan annak meghatározásához, hogy a megállapítások nem ésszerűtlenek, vagy másik szakértő alkalmazása erre a célra.
- Könyvvizsgálati eljárások végrehajtása korábban auditált pénzügyi kimutatások kiválasztott nyitó mérlegszámláinak elemzése céljából – kihasználva a visszatekintés előnyeit - annak felmérésére, hogy bizonyos számviteli becsléseket és megítélést magukban foglaló ügyek (pl. visszarúra vonatkozó céltartalékok) hogyan oldódtak meg.
- Eljárások végrehajtása a számlákat vagy a gazdálkodó egység által készített egyéb egyeztetéseket illetően, beleértve a közbenes időszakokban végzett egyeztetések figyelembevételét is.
- Számítógép által támogatott technikák alkalmazása, például adatbányászat a sokaság anomáliáinak tesztelésére.
- A számítógép által létrehozott nyilvántartások és ügyletek megbízhatóságának tesztelése.
- További könyvvizsgálati bizonyíték felkutatása a könyvvizsgált gazdálkodó egységen kívüli forrásokból.

Speciális válaszok –beszámolóképzés során elkövetett csalásból eredő hibás állítások

Példák a beszámolóképzés során elkövetett csalásból származó lényeges hibás állítások kockázatainak könyvvizsgáló általi felmérésére adott válaszokra:

Bevételek megjelenítése

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- Bevételre vonatkozó alapvető elemző eljárások végrehajtása alábontott adatok használatával, például a tárgyidőszakban havonta és termékcsopontonként vagy üzleti szegmensenként megjelenített bevételnek az összehasonlítható korábbi időszakokkal történő összehasonlítása. A számítógép által támogatott könyvvizsgálati módszerek hasznosak lehetnek szokatlan vagy váratlan bevételi kapcsolatok vagy ügyletek azonosításakor.
- Bizonyos releváns szerződéses feltételek és mellékmegállapodások hiányának megerősítése a vevőkkel, mert a megfelelő elszámolást gyakran befolyásolják az ilyen feltételek vagy megállapodások, és az árengedmények alapját vagy azt az időszakot, amelyhez kapcsolódnak, gyakran hiányosan dokumentálják. Például az elfogadás kritériumai, a szállítási és fizetési feltételek, a jövőbeli vagy folytatódó szállítói kötelek hiánya, a termék visszaszolgáltatására vonatkozó jog, a garantált viszonteladási összegek és a törlési vagy visszatérítési rendelkezések gyakran relevánsak ilyen körülmények között.
- A gazdálkodó egység értékesítési és marketing munkatársaival vagy belső jogi tanácsadójával készített interjú az időszak végéhez közeli értékesítésekre és szállításokra, valamint arra vonatkozóan, hogy van-e tudomásuk bármilyen szokatlan feltételről ezekkel az ügyletekkel kapcsolatban.
- Fizikai jelenlét egy vagy több helyszínen az időszak végén a szállított vagy szállításra előkészítés alatt álló áruk (vagy feldolgozásra váró visszáruk) megfigyelése céljából, és egyéb megfelelő eljárások végrehajtása az értékesítés és a készlet megfelelő időszakra történő elszámolásához kapcsolódóan.
- Az olyan helyzetekre vonatkozóan, amelyeknél a bevételi ügyleteket elektronikusan kezdeményezik, dolgozzák fel és rögzítik, a kontrollok tesztelése annak megállapítása céljából, hogy azok bizonyosságot nyújtanak-e arra vonatkozóan, hogy a rögzített bevételi ügyletek előfordultak és azokat megfelelően rögzítették.

Készletmennyiségek

- A gazdálkodó egység készletnyilvántartásainak vizsgálata a fizikai készletszámlálás során vagy azt követően speciális figyelmet igénylő helyszínek vagy tételek azonosítása céljából.
- A készletszámlálás megfigyelése bizonyos helyszíneken előzetes bejelentés nélkül, vagy készletszámlálás elvégzése minden helyszínen ugyanazon a napon.
- Készletszámlálás elvégzése a beszámolási időszak végén vagy ahhoz közeli időpontban a számlálás és a beszámolási időszak vége közötti időszakban történő szabálytalan manipulációk kockázatának minimalizálása céljából.

A KÖNYVVIZSGÁLO CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- További eljárások végrehajtása a számlálás megfigyelése során, például a dobozos tételek tartalmának, az áruk halomba rakása (például hiányos kockák) vagy felcímkézése módjának, és a folyékony anyagok, mint például a parfümök vagy speciális vegyi anyagok minőségének (azaz tisztaságának, fokának, vagy koncentrációjának) szigorúbb vizsgálata. Szakértő munkájának felhasználása hasznos lehet ebben a tekintetben.
- A tárgyidőszak mennyiségeinek korábbi időszakokkal történő összehasonlítása készletcsoportonként vagy készletkategóriánként, helyszínenként vagy egyéb kritériumok alapján, vagy a számolt mennyiségek összehasonlítása a folyamatos nyilvántartással.
- Számítógéppel támogatott könyvvizsgálati módszerek használata a fizikai készletszámítások összeállításának további tesztelése céljából – például címkeszámonkénti rendezés a címkék kontrolljának tesztelése céljából, vagy a tétel sorozatszám szerinti rendezés a tételek kihagyásával vagy duplikálásával kapcsolatos lehetőség tesztelése céljából.

A vezetés becslései

- Szakértő igénybevétele független becslés kialakításához a vezetés általi becsléssel történő összehasonlítás céljából.
- Az interjúknak a vezetésen és a számviteli részlegen kívüli egyénekre történő kiterjesztése annak érdekében, hogy megerősítsék a vezetés olyan tervek végrehajtására vonatkozó képességét és szándékát, amelyek relevánsak a becslés kialakítása szempontjából.

Speciális válaszok –eszközök elsikkasztásából eredő hibás állítások

A különböző körülmények szükségszerűen különböző válaszokat diktálnak. Az eszközök elsikkasztásához kapcsolódó, csalásból eredő lényeges hibás állítás becsült kockázatára adott könyvvizsgálati válasz rendszerint bizonyos számlaegyenlegekre vagy ügyletcsoportokra irányul. Bár néhány, a fenti két kategóriában említett könyvvizsgálati válasz alkalmazható lehet ilyen esetekben, a munka hatóköre hozzákapcsolandó az azonosított sikkasztási kockázattal kapcsolatos konkrét információhoz.

Az eszközök elsikkasztásából eredő lényeges hibás állítások kockázatának könyvvizsgáló általi becslésére adott válaszok példái:

- Készpénz- vagy értékpapír-számlálás az év végén vagy ahhoz közel eső időpontban.
- A számlaforgalom megerősítése közvetlenül az ügyfelekkel (beleértve a jóváírásokat és a visszárukkal kapcsolatos tevékenységet, valamint a kifizetések időpontjait is) a vizsgált időszakra vonatkozóan.
- A leírt számlák megtérüléseinek elemzése.

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- Készlethiányok elemzése helyszínenként vagy terméktípusonként.
- Készletre vonatkozó kulcsfontosságú arányszámok összehasonlítása az ágazati normával.
- A folyamatos készletnyilvántartáshoz képest bekövetkezett csökkentésekre vonatkozó alátámasztó dokumentáció áttekintése.
- A szállítói listának a munkavállalói listával történő számítógépes egyeztetése a címek vagy telefonszámok egyezőségének azonosítása céljából.
- Bérszámfejtési nyilvántartások számítógépes vizsgálata a duplán szereplő címek, munkavállalói azonosítók vagy adószámok vagy bankszámlák azonosítása céljából.
- A munkatársak aktáinak áttekintése azok kiszűrésére, amelyek kevés vagy semmilyen bizonyítékot nem tartalmaznak a tevékenységről, például hiányoznak a teljesítményértékelések.
- Értékesítési engedmények és visszaruk elemzése a szokatlan eloszlások vagy tendenciák tekintetében.
- Szerződések konkrét feltételeinek megerősítése harmadik felekkel.
- Arra vonatkozó bizonyíték beszerzése, hogy a szerződéseket a feltételeknek megfelelően teljesítik.
- A nagy és szokatlan ráfordítások helyénvalóságának áttekintése.
- A felső szintű vezetésnek és kapcsolt feleknek nyújtott hitelek jóváhagyásának és könyv szerinti értékének áttekintése.
- A felső szintű vezetés által benyújtott költségelszámolások szintjének és helyénvalóságának áttekintése.

3. számú függelék
(Hiv.: A49. bekezdés)

Példák csalás lehetőségét jelző körülményekre

A következők példák olyan körülményekre, amelyek annak lehetőségét jelezhetik, hogy a pénzügyi kimutatások csalásból eredő lényeges hibás állítást tartalmazhatnak.

A számviteli nyilvántartásokban talált egyeztlenségek, beleértve az alábbiakat:

- olyan ügyletek, amelyeket nem rögzítenek teljesen vagy időben, vagy amelyeket nem megfelelően rögzítettek az összeg, a beszámolási időszak, a besorolás vagy a gazdálkodó egység politikája tekintetében
- alá nem támasztott vagy nem engedélyezett egyenlegek vagy ügyletek
- utolsó pillanatban tett helyesbítések, amelyek jelentősen befolyásolják a pénzügyi eredményeket
- arra vonatkozó bizonyíték, hogy a munkavállalóknak olyan rendszerekhez és nyilvántartásokhoz van hozzáférésük, amelyek nincsenek összhangban a jóváhagyott feladataik elvégzéséhez szükségesekkel
- vélt csalással kapcsolatosan a könyvvizsgálónak mondott tippek vagy panaszok.

Ellentmondásos vagy hiányzó bizonyíték, beleértve az alábbiakat:

- hiányzó dokumentumok
- olyan dokumentumok, amelyeket úgy tűnik, megváltoztattak
- fénymásolt vagy elektronikusan átküldött dokumentumokon kívül más nem áll rendelkezésre, amikor a dokumentumok eredeti formájukban vélhetően léteznek
- jelentős megmagyarázatlan tételek az egyeztetés során
- szokatlan változások a mérlegben, a tendenciákban vagy a pénzügyi kimutatás fontos mutatóiban vagy kapcsolataiban – például a követelések gyorsabban nőnek, mint a bevételek
- következtelen, pontatlan vagy valószínűtlen válaszok a vezetéstől vagy a munkavállalóktól az interjúk vagy elemző eljárások során
- szokatlan eltérések a gazdálkodó egység nyilvántartásai és a megerősítésre kapott válaszok között
- nagyszámú követel tétel és egyéb helyesbítés a követelés-nyilvántartásokban

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- megmagyarázatlan vagy nem megfelelően megmagyarázott különbségek a követelések analitikája és az összesítő számla között, vagy az ügyfelek kimutatásai és a követelések analitikája között
- hiányzó vagy nem létező törölt csekkek olyan körülmények között, ahol a törölt csekkek rendszerint visszakerülnek a gazdálkodó egységhez a bankszámlakivonattal
- jelentős mértékű hiányzó készlet vagy fizikai eszköz
- rendelkezésre nem álló vagy hiányzó elektronikus bizonyíték, amely nincs összhangban a gazdálkodó egység bizonylatmegőrzési gyakorlataival vagy politikáival
- a vártnál kevesebb válasz a megerősítésekre vagy a vártnál nagyobb számú válasz
- a gazdálkodó egység nem tud bizonyítékkal szolgálni a kulcsfontosságú rendszerek fejlesztésére és a programváltoztatások tesztelésére, valamint a tárgyévi rendszerváltoztatások és alkalmazások bevezetési tevékenységeire vonatkozóan.

Problémás vagy szokatlan kapcsolatok a könyvvizsgáló és a vezetés között, beleértve az alábbiakat:

- hozzáférés megtagadása nyilvántartásokhoz, eszközökhöz, bizonyos munkavállalókhöz, ügyfelekhez, szállítókhöz vagy másokhoz, akiktől esetleg könyvvizsgálati bizonyítékot lehet szerezni
- a vezetés által megszabott indokolatlan időkorlátok az összetett vagy vitás kérdések megoldására
- a vezetéstől érkező panasz a könyvvizsgálat végrehajtására vagy a megbízásért felelős munkacsoport tagjai által a vezetésre gyakorolt megfélemlítésre vonatkozóan, különösen a könyvvizsgálati bizonyíték könyvvizsgáló általi kritikus értékelésével vagy a vezetéssel szembeni lehetséges nézeteltérések megoldásával kapcsolatban
- a kért információk megadásának a gazdálkodó egység általi szokatlan késleltetése
- a segítőkészség hiánya arra vonatkozóan, hogy a könyvvizsgáló hozzá tudjon férni a kulcsfontosságú elektronikus fájlokhoz, hogy azokat számítógéppel támogatott könyvvizsgálati módszerek alkalmazásával tesztelje
- hozzáférés megtagadása a kulcsfontosságú informatikai munkatársakhoz és eszközökhöz, beleértve a biztonsági, üzemeltetési, és rendszerfejlesztői munkatársakat

A KÖNYVVIZSGÁLÓ CSALÁSSAL ÖSSZEFÜGGŐ FELELŐSSÉGE A PÉNZÜGYI KIMUTATÁSOK KÖNYVVIZSGÁLATÁNÁL

- a hajlandóság hiánya a pénzügyi kimutatásokban szereplő közzétételek kiegészítésére vagy módosítására annak céljából, hogy azok teljesebbek és érthetőbbek legyenek
- a hajlandóság hiánya a belső kontroll azonosított hiányosságainak időben történő kezelésére.

Egyéb

- A vezetés hajlandóságának hiánya arra vonatkozóan, hogy a könyvvizsgáló külön találkozzon az irányítással megbízott személyekkel.
- Olyan számviteli politikák, amelyek az ágazati normáktól eltérőeknek tűnnek.
- Gyakori változások a számviteli becslésekben, amelyeket úgy tűnik, nem a megváltozott körülmények eredményeznek.
- A gazdálkodó egység magatartási kódexe megsértésének eltűrése.

International Federation of Accountants

545 Fifth Avenue, 14th Floor, New York, NY 10017 USA
Tel +1 (212) 286-9344 Fax +1 (212) 286-9570 www.ifac.org